

RUKOVĚT
HERALDIKOVÁ
TEXT I KRESBY B. ŠIMEK

O B S A H

<i>Část úvodní</i>	1
<i>Část technická</i>	11
<i>Kapitola I. O barevnosti znaku</i>	13
<i>II. Štíť</i>	16
<i>III. O heraldické kurtoazii</i>	18
<i>IV. O znamení na štítě</i>	19
a) znamení heroltská	
b) znamení obecná	
c) znamení křížů	
<i>V. O helmu a pokrývadlech</i>	30
<i>VI. O klenotu</i>	32
<i>VII. O vedlejších částích znaku</i>	35
a) nosiči nebo strážci štítu - štítotoči	
b) znakové stany a pláště	
c) prapory, vlajky, korouhve a standarty	
d) koruny, klobouky, čepice	
e) odznaky a jiné atributy	
f) řády a vyznamenání	
g) devizy a hesla	
<i>VIII. Církevní heraldika</i>	46
<i>IX. Znaky měst</i>	49
<i>X. Co ještě nebylo řečeno</i>	55

V textu je celkem 240 vyobrazení.

*Práci tuto připisují vděčně
svojí dcerce*

HEDĚ RAMEŠOVÉ,

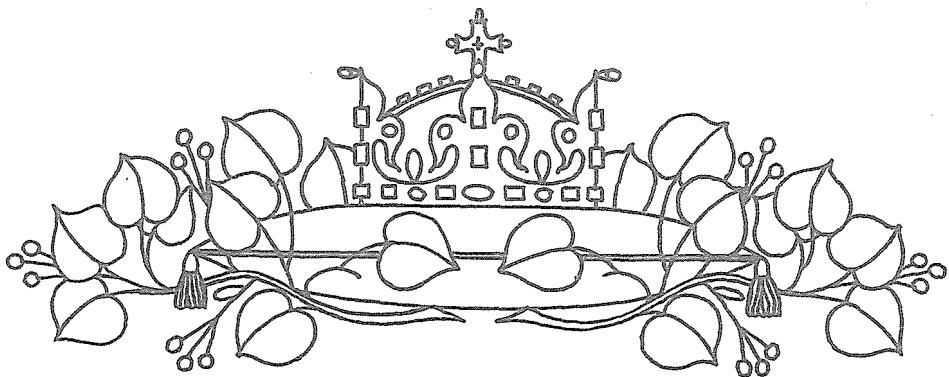
která mně k ní nabádala a autoru knihy,

která mně inspirovala:

HERALDIKA

*čili
přehled její teorie
se zřetellem k Čechám
na vývojovém základě,*

Dr. KARLU SCHWARZENBERGOVÉ

RUKOVĚT HERALDIKOVA

ARCH. BOHUMÍR ŠIMEK

č á s t ú v o d n í

Zvýšeným zájmem o obnovu našich kulturních památek, znovuzačleněním hradů, zámků, chrámů, bran i jiných historických staveb do koloběhu našeho života, prožívá jakousi svoji renesanci i heraldika. Na všech uvedených objektech setkáváme se zhusta se znaky starých českých rodů z doby předbělohorské, s přemnchovými znaky vlastníku doby pobělohorské, se znaky měst honosících se stářím několika set let, i se znaky zemskými nebo státními, které dožily dneška. Silný turistický ruch nespokojuje se jen prohlídkou a stručným výkladem průvodce, chtěl by znát více, chtěl by vědět proč a jak ten který znak vznikl, zda se k němu víží nějaké pověsti, nebo proč je to či ono. Vyskytuje se také řada dotazů, zda existují knihy, ve kterých bylo možno se dočísti něco bližšího o tomto tématu, které se teprve po zjištění nesmírného počtu znaků stává pro mnogé zajímavým.

Bohužel, všechny knihy o heraldice - cizí i naše - jsou téměř nedostupné. Ty starší jsou deponovány v musejích a velkých knihovnách, ty novější jsou na knihkupeckém trhu rozebrány, nová vydání se pro vysoké náklady netisknou a v anti-

kvariátech o heraldickou knížku nezavadiš.

A přece bylo o heraldice během jejího mnohasetletého vývoje napsáno velmi mnoho knih, tolik, že by samy o sobě vytvořily značně rozsáhlou knihovnu. Angličané v nich podtrhují krásu a význam heraldiky anglické, Francouzi francouzské, Němci velebí Dílera, jehož slch ovlivnuje dodnes některé heraldické výtvarníky. Musíme přiznat, že opravdu každá země má v zobrazování znaků něco specificky svého, něco čím se liší – byt nepatrně – od zemí i nejbliže sousedních. I u nás byla napsána o heraldice řada knih a můžeme mít radost z toho, že naši autoři vyzdvihovali krásu heraldiky české, i když uznávali, že je jen součástí heraldiky evropské. Zahledíme-li se ale do znaků českých rodů doby nejstarší, cítíme ono nenapodobitelně typicky české kouzlo těchto znaků, které nás zařazuje mezi země s nejvyspělejší heraldikou.

Zmínili jsme se již o mnohasetletém vývoji heraldiky. A tu se neodbytně přihlašuje tak často nadhazovaná hádanka, zde bylo dříve vejce a pak slepice, nebo slepice a pak vejce. Analogicky převedeno, byl nejdříve vývoj a pak základy, nebo základy a pak vývoj. Odpověď je jednoznačná. Byl opravdu vývoj, který vytvořil základy heraldiky a ty opět vývojem dostaly řád, pravidla a organizaci. Obojí se vzájemně prolíná, obojí se vzájemně doplňuje. Toto prolínání a doplnování vyetí každý z dalšího obsahu této knížky, která se chce stát opravdovou rukovětí všech, které heraldika vábí a zajímá.

A teď je na čase poodhrnout cípek závoje, který zakrývá nejdávnější minulost, ve které se začaly vyvíjet první základy heraldiky.

Není dosud a ještě dlouho nebude zcela jasné, proč vznikla naše planeta. Pravděpodobně asi proto, aby byl vytvořen prostor pro neustálý boj. Bojovali Filištini a Peršani, Tataři, Řekové i Galové, byl veden boj o krásnou Helenu, o zánik křestanství i o jeho vítězství, byly války dvou růží, válka stoletá, třicetiletá i sedmiletá, byly války drobné, větší i světové. Boje vyvolaly vojáky a vojevůdce, útoky a obranu. Voják se potřeboval zaštítit proti kopím a šípům, vojevůdce také, ale nějak výstižněji, aby byla vidět současně i jeho hodnost. Tak vznikl stít, tak vzniklo i zvláštní známení na štíte, tak vznikla i věda o tom všem a té říkáme heraldika.

Štít je jejím základem. Od počátku prolíná jejími dějinami a prodlává během mnoha staletí i mnoho změn. Mění se nejen jeho tvar, mění se i jeho význam. Původně živelně vyvinutý, podlehne pevným přísným řádům, jeho vojenský charakter ustoupí pozvolna nové společenské náplni, doplněn řadou nových atributů změní se ve znak a stane se výlučným odznakem vyšších společenských vrstev.

Vývoj štítu je ale jen částí celkového obsahu heraldiky. Současně se štitem se vyvíjely a zpřesňovaly i tvary praporů,

standart a korouhví, korun a čepic královských i šlechtic-
kých, obřadních rouch a řádů a vyznamenání. I to je náplní
heraldiky právě tak, jako ceremoniely spojené s udílením
ze štítu vzniklých znaků, rozdělení šlechty, nebo církevní
hierarchie se svými klobouky, třapci, kříži, mitrami a ber-
lemi. Do heraldiky můžeme zařadit i soupisy rodů, soupisy
heraldických spisů a její vztahy k umění. To ale ponechme
již pokusu o nejvhodnější definici heraldiky a konfron-
tuje ji s názory nespornými znalci. Podle našeho názoru
je heraldika věda nebo nauka, která nás učí jak vznikly znaky,
jak se vžil do té které doby a formy lidské společnosti, ja-
ká se o něm vytvořila pravidla, a to pravidla týkající se
nejen znaku, ale i všech atributů a ceremonielů, které znak
provázejí. Učí nás také posuzovat kresebnou, barevnou a vý-
tvárnou stránku znaků, a to s hledisek složů, kterými vývoj
heraldiky po staletí procházel. Heraldika je proto nejen vě-
da, ale i umění.

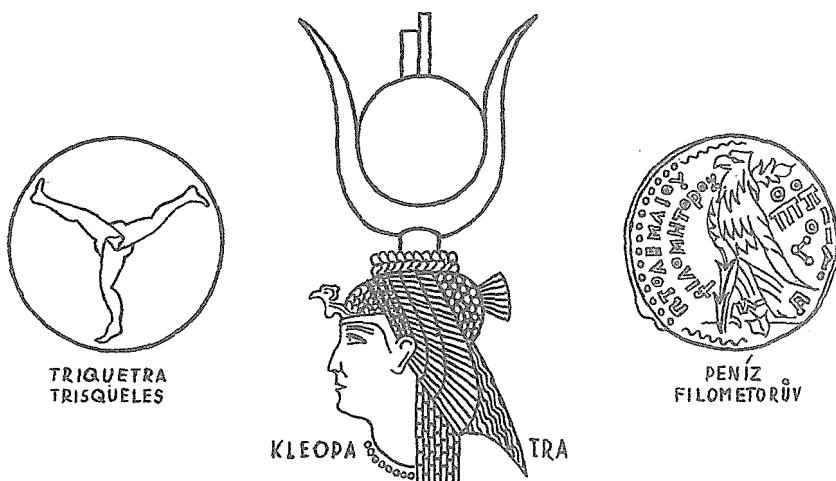
Podobnou definici má i významný český heraldik Král z Dobré Vody, který uvádí, že heraldika je nauka obsahující souhrn základních pravidel a zvyklostí, dle nichž znaky tvořeny býti mají a učíci znaky popisovati a určovati. Další heraldici, Kolář a Sedláček, se ztotožňují, že heraldika je věda a umění erbů. V rozvodu uvádějí, že heraldika má znáti zvyky a obyčeje, "které u tur na jú o korunu v a c í c h , o svatbách a pohřbích a přidání lén se zachovávají", a že má znáti i zřízení takových slavností, pokud se šlechty a erbů týkají". Karel Schwarzenberg praví, že heraldika je nauka o znacích: totiž o učení o nich a jejich dějich a umění je tvořiti. Proto stojí na pomezí historických věd a výtvarných umění: Dobrý heraldik je tedy zároveň učenecem i umělcem. Josef Milde shrnuje definici do dvou vět. Heraldika je podle něho nauka o znacích a o všem, co se znaky souvisí, na příkladu praporech, řádových odznacích atd. Je to věda, jakokazdájiná, přednáší se na vysokých školách a není to jen věda historická, protože znaky, vlajky atd. si podržely dodnes platnost nejen v monarchiích, nýbrž i v republikách socialistických i kapitalistických. Téměř shodný je i náhled staršího německého heraldika Clemense sv. pána von Hausen, který ve své Praktické heraldice uvádí, že nauku o znacích nazýváme heraldikou nebo heroltským uměním. Soudí, že znaky jsou podle určitých pravidel právně přesně odvozené odznaky pro jednotlivce i korporace. Francouzští heraldici Geneviève d'Haucourt a Georges Durivault zaznamenávají ve své knize Le blason, že znalost znaků, jejich práv a pravidel, jimiž se řídí, nazýváme heraldikou /héraldique/, nebo znakovědou / science du blason /. Doplnkem znakovědy je heraldické umění /l'art héraldique/, které jako samostatná složka se může daleko přesně-

ji vyjadřovati ke kresebnému a uměleckému profilu znaků. Wilfrid Scott-Giles ve své *R o m a n c e o f H e - r a l d r y* opěvuje anglickou heraldiku přímo romanticky a s takovou láskou, že by jeho kniha mohla být zářivým příkladem i pro nás, a to i po stránce vědeckoodborné. Suchopárně oproti tomuto nadšení vyznívá německý *M a l y h e - r a l d i c k ý l e x i k o n*, který stereotypně uvádí, že heraldika je vědou heroltů, nebo znalost znaků, nebo nauka, která zahrnuje pravidla, podle nichž může být stávající znak popsán /blasoniert/ a nový znak vytvořen nebo nakreslen. Od lexikonu nemůžeme konečně víc žádat. Udává nám ale současně tři etapy, ve kterých uvedené definice probíhaly. V první etapě byl jen štít se znamením nebo obrazem /11, 12 a 13. století/, ve druhé byl přidán ke štitu *h e l m* a *k l e n o t* /13, 14 a 15. století/, zatímco od 15. století pozbyl štít svůj vojenský charakter a byly k němu navazovány různé přídavky, figury a přívěsky.

Ačkoli je toto rozdělení v jádru správné, nemůžeme se s ním ztotožnit, protože podle příkladů, které uvedeme, je nutno se o heraldice rozepsat v rozmezí daleko širším.

Nelze ovšem brát vážně úvahy pátera M é n e s t r i e - r a z roku 1679, že heraldika je právě tak stará jako svět a že byla vždy, byť se náhledy mnohých o skutečném vzniku značně různily. Těchto uvah se chopil další "učenec" *F a v y n*, který ve svém díle *T h ē a t r e d*, *h o - n n e u r* et d e *c h e v a l e r i e*, uvádí, že již děti Sethovy, aby se odlišily od dětí Kainových, měly svá znamení květů, ovoce nebo zvířat, zatím co potomci Kainovi se označovali předměty řemeslné výroby. Autor sám tomu přiliš nevěří, protože tato označení by musela být v Písmě svatém. Nicméně když to ale neodrzuje od sepsání blasomu dětí Noemových, Egyptanů, Trojanů, Rímanů, krále Artuše a jeho rytířského kruhu, Bedřicha Barbarossy, Guelfů a Gibelinů a kdo ví koho ještě. Přiznává ale, že tyto znaky nebyly nikdy znamením první dědičné šlechty, ani základem heraldických pravidel. Bohužel jeho slátaniny kolovaly i postomto doznamí po obou stranách lamanšského kanálu a mětly soudnost těch, kdož si zakoupili znaky Adama a Evy před pokleskem i po poklesku, nebo znaky dvanácti synů Jakubových, či jiných starověkých osobností. Ze David měl v modrému poli zlatou harfu, činilo tyto výplody značně pravděpodobnými.

Daleko vážněji musíme ale pohlížet na výzdobu některých štítů orientálních a řeckých. Kruhové, koží potezené štity bývaly zdobeny kovovým ornamentem, kovové štity bohatým rytem, předchůdcem heraldického damaskování. *N a š t i t ě A l c m é o n i d o v ě* vidíme třínožku *t r i s k e l - ě s*, později nazývanou *t r i q u e t r o u*. Oba výrazy znamenají seskupení obrazů nohou do tvaru ypsilonu, a to nohou nahých, obrněných nebo jakkoli oděných. Toto znamení z opravdu dávných dob prošlo všemi etapami heraldického

vývoje. Známe je ze znaku našeho počestného cechu ševců, v minulém století tvořilo součást třídlího znaku království neapolsko-sicilského, v dnešní době je jistě stále znakem anglického ostrova Man.

Znamení sedícího orla na reversu staroegyptských mincí Filometorových a Filipatorových je další předznamenání heraldického prytu. Orlí na mincích jsou užasné shodní s orlem ve znaku dnešní Sjednocené arabské republiky, což ještě není podobnost jen náhodná. A co říci vysokým oranžovým kloboukům, které ve státě Kitai – dnešní Ciné – znamenaly výsostné postavení a nejvyšší důstojenství, nebo dvěma rohům s kotoučem uprostřed na hlavě bohyně Isis, jak je vidíme na obrazech této bohyně, ale i také na obrazech slavné Kléopatry! Nejsou to heraldické prvky, nejsou to později ší knězoty?

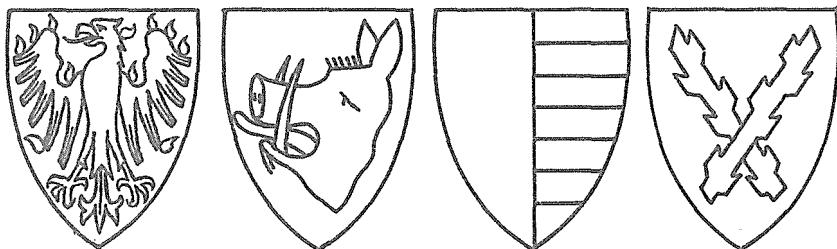
Z uvedených příkladů je jasné, že dějiny heraldiky musíme rozdělit jinak, než od 11. století. A abychom opravdu nebyli omezováni časově, rozdělme je podle systému vývoje. Byly by to opět tři etapy:

1. doba předheraldická nebo doba živelného vývoje
2. doba nejvyššího rozkvětu
3. doba úpadku.

Několik uvedených příkladů z doby papyrusu doplníme teď, abychom získali jasnější kontinuitu, ještě několika příklady z dob historicky podstatně bližších. V předheraldické době, kdy anglický kontinent byl rozdělen na několik království, vládl v letech 871 – 901 ve Wessexu král Alfréd zvaný Veliký. Tento legendární opředený král, nejmladší syn

krále Ethelwulfa, vykonal v mládí pouť do Říma. Když po smrti svých, v bojích padlých bratří se stal králem, snažil se ze všech sil o upevnění křesťanství. Bez jeho bezpříkladné vytrvalosti byla by země podlehla nadvládě počátku. Nosil modrý štít, který si vyzdobil zlatým křížem. V letech 1042-1066 vládl nad již spojeným královstvím Edward III. zvaný Vyznavač, král přímo výstřední zbožnosti, ale slaboboch bez vůle. Jeho manželství s dcerou nejmocnějšího šlechtice Godvina bylo bezdětné. Nosil modrý štít se zlatým křížem Alfréda Velikého, ale přidal k němu pět zlatých ptáčků umístěných mezi rameny kříže a pod křížem. Nerozhodnost určit svého nástupce - vypovala v Anglii krizi. Uchazeči byli tři. Svagr Edwardův Harald, Sven, král dánský a Vilém zvaný Levoboček, vévoda normanský, syn Roberta Dábla a dcery falaiského koželuha Arletty. V bitvě u Hastingsu v r. 1066 byl Harald poražen a na anglický trůn nastoupil Vilém, ted zvaný Dobry vatel. Norman se štítem dvou zlatých levhartů v červeném poli. Ze světa nezmizel ale žádný z uvedených štítů. V letech 1377-1399 tvořil Eduardův znak pravé pole štípeného štítu Richarda II. z rodu Plantagenetů, dodnes je umístěn ve střední části hlavy znaku Westminstera a byl navržen na čtvrcený znak "Anglického masivu" /The mastiff of England/, a sice jako třetí část jeho čtvrtého také čtvrceného pole. Stít Viléma Dobyvatele, rozmnожený Richardem Lví Srdce o jednoho levharta na počet tří, se stal součástí znaku královské rodiny anglické a tím i státním znakem.

Krásný příklad máme také u nás. Svatý Václav měl v letech své vlády - tedy v době předheraldické - na štítě i na korouhví černou plamennou orlici v bílém poli. Patrně z ucty k této velké postavě našich dějin, zůstal štít

s orlicí zemským znakem až do roku 1253, kdy byl vystřídán osobním znakem českého krále stříbrným korunovaným dvouocasým lvem v červeném poli. Je ale stále živý. Ve spojení s postavou sv. Václava má jej ve znaku sedm českých měst a není jím k necti.

Mohli bychom uvésti ještě další příklady - Buzice, ze kterých pochází dle pověsti silný Bivoj, manžel Libušiny sestry Kazi, Drslavice, Hronovice a jiné, jejichž znamení kančí hlavy, trojčíci a ostrví byla později převzata do znaků - ale řekneme si jen, že v předheraldické době volili si svoje určitá znamení nejen knížata a velmoži, ale i vlastníkové a zámožnější zemané. Byli k tomu nuceni z ryze vojenských, či spíše obranných důvodů a osvětlíme si hned proč.

Ještě v jedenáctém století byla feudální společnost celé Evropy velmi drsných mravů. Jednotlivé velmoži sváděli mezi sebou často i urputné boje a bylo nutno mnohde zavést B o ž í m í r /Treuga Dei/, aby alespon od čtvrtka do neděle byli pokojní občané chráněni před bezprávím. Ozbrojenou, většinou pěší čeleď svoji i svých přívrženců vedl do těchto lokálních bitek zpravidla velmož sám. Jel na koni, alespon zčasti obrněn a se souštěným hledím. Za bitevního zmatku byla by jej těžko poznala i vlastní čeleď, kdyby nebylo onoho znamení na štítě, případně i na helmu nebo na korouhvici. To bylo jediné spolehlivé vodítko pro rozvášněné bojovníky, kteří bili nemilosrdně do protivníka, se kterým třeba před několika dny přetelsky popijeli v krčmě. Jak urputně se vedly tyto boje, vylíčil nám Alois Jirásek ve své rozkošné selance M a r y l e, kdy Buchovcové, Ondřej a Zbyněk, spolu s Janem Strakou z Nedabylic a Tiburcím, Čelechovským ze Sobíšku a někdy i na Děvčíkopách, se svojí spojenou čeledí oblehli tvrz mladého Rozvoda ze Šonova. Bylo by se zle vedlo Rozvodovi i jeho lidem, kdyby se nebylo stalo to, co je obsahem Jiráskovy selanky. Nedivme se proto, že bývaly nedobytně opevněny nejen hrady, ale i vladycí a zemanské tvrze a dvory.

Teprve k říži ové výpravy odvrátily mysl pánu od těchto zbytečných místních bojů a postavily jim před oči vznesené cíle ve Svaté zemi. Křížových výprav bylo sedm, a to v letech 1096, 1147, 1190, 1203, 1228, 1248 a 1270. Během nich vznikla ve Svaté zemi řada státečků /drobných/, ve kterých byly založeny mnohé řády charitativního poslání. Tak již v roce 1098 byl založen řád cisterciáků, v roce 1118 řád johaniitů a templářů, v roce 1128 premonstrátů, v roce 1198 řád německých rytířů a mnohé řády další. V roce 1202 založený řád bratrí mečových se brzy nato v roce 1237 spojil s německými rytíři. V té době některé řády opustily své výlučně charitativní zaměření, rozvojem rytířství se staly rytířskými a sledovaly dále, pod rouškou křesťanství, jen výboj, moc a zisk. Řád templářů a řád německých rytířů by toho mohly být typickým příkladem.

Proč nastal v době křížových výprav rozvoj rytířstva a ke všemu ještě tak pronikavý? Bojovníci, kteří prokázali odvahu a hrdinství proti nevěřícímu nepříteli, museli být nějak odměněni. Tak bylo vytvořeno - dnes bychom řekli mezinárodní - tehdy jen neorganisované evropské sdružení, které se řídilo stejnými zásadami. Podle nich se rytířem nikdo nerodí, může se jím stát jen odvahou, zdatností, hrdinstvím a svými osobními vlastnostmi. Jen takový může získat rytířské ostruhy, jen takový může být na rytíře pasován.

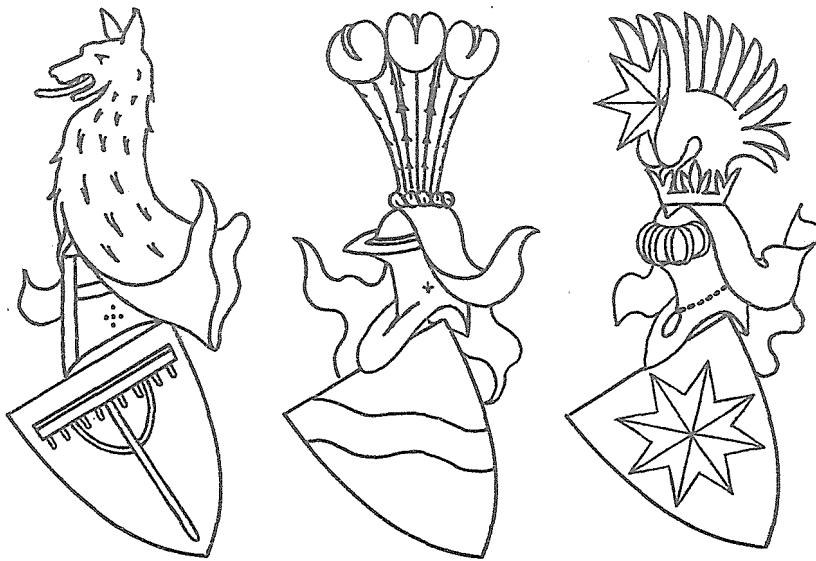
K rozvoji rytířství přispělo také poznání byzantské a arabské kultury, v té době vyšší než evropské a nový důvěrný rozhled, který křížáci získali srovnáváním poměrů domácích s poměry na východě. Způsob života byl na východě nesrovnatelně lepší. Křížáci poznali co znamená čistota těla, teplé i studené lázně a měkké lůžko, než jakým byla tvrdá lavice v nevytopitelných komnatách nedobytných hradů. Drsné mravy křížáků se zjemňovaly, prokazování dobra a ochrana slabých se staly rytířskými cnostmi. Do Evropy pronikla ušlechtělá hra v šachy, zavedeno bylo sokolnictví a sokol se stal nerozlúčným průvodcem lovčů. I slovesná a hudební kultura vzkvétala. Truvéři chodí od hradu ke hradu, opěvují rytířské cnosti a šíří tím poesii i hudbu.

Samozřejmě že tento přerod nepřišel přes noc. Vyžádal si určitou dobu a tak pravý rozkvět rytířstva nastal ve století čtrnáctém a patnáctém. To již panovníci převzali do svých rukou jak pasování rytířů, tak i udělování znaků. Pro evidenci obou těchto pocit byly zřízeny úřady heroltů, kteří zapisovali znaky nové a mlčky trpěli změně stará, která doplnovali na skutečné znaky. Jejich zodpovědná práce byla usnadněna ustálením heraldických pravidel, do nichž bylo převzato mnoho prvků heraldiky východní, která také rozmnожila naše česká znamení o řadu znamení čistě orientálních.

V té době - přesně v roce 1291. - padla do rukou nevěřících Akkona, poslední zbytek křestanského panství ve Svaté zemi. Křížové výpravy skončily žalostným neuspěchem. Ale jen vojenským. Svatá zem nebyla zachráněna, ale daleké cesty, vzájemná poznání a dlouhé pobity křížáků v cizích zemích, daly Evropě nové dobré podmínky pro rozkvět obchodu, věd i kultury.

Na rozkvětu kultury se podílela i heraldika nejen již zmíněným ustálením pravidel, ale hlavně vytvořením definitivní upravy znaku.

/Pokračování v příštím čísle./

Tři znaky na obrázku - Kostků z Postupic, Pětipeských z Chyše a páni ze Šternberka - dokumentují tuto klasickou upravu znaku z doby největšího rozkvětu heraldiky, kterou užíváme i dnes. Je to štíť se znamením, na jehož hořejší hrane je posazen helm s pokryvadly a vrchol helmu zdobí klenot, další velmi důležité znamení znaku. Abychom byli přesní, je to uprava jen znaku osobního. Městům a církvi nepřísluší ani helm s pokryvadly, ani klenot, ačkoli známe i mnohé výjimky.

Klenot se jmenuje latinsky coronaria, německy Kleinod, francouzsky cimier a anglicky crest. Uvádíme tyto výrazy proto, že se nám mohou vyskytnout při blasonu, tj. popisu znaku.

Slovo blason znamená ve francouzštině nejen popis znaku, ale i znak sám. Blason nebo popis má být vždy stručný, ale jasný, aby si každý heraldik mohl podle něj znak vykreslit.

Výše zobrazené znaky blasonovali nebo popsaliby chom takto: černý štit se zlatými hráběmi, hrncovitý helm s pokryvadly černými a zlatými /zlatými vždy vespod/. Klenotem je černá vlčí nebo psí hlava, která roste jakoby z pokryvadel. Druhý znak: štit stříbrný s vlnitým kosmým modrým pruhem, helm kolčí, pokryvadla modrá a stříbrná s točenici ve stejných barvách. Jako klenot tři pštrosí

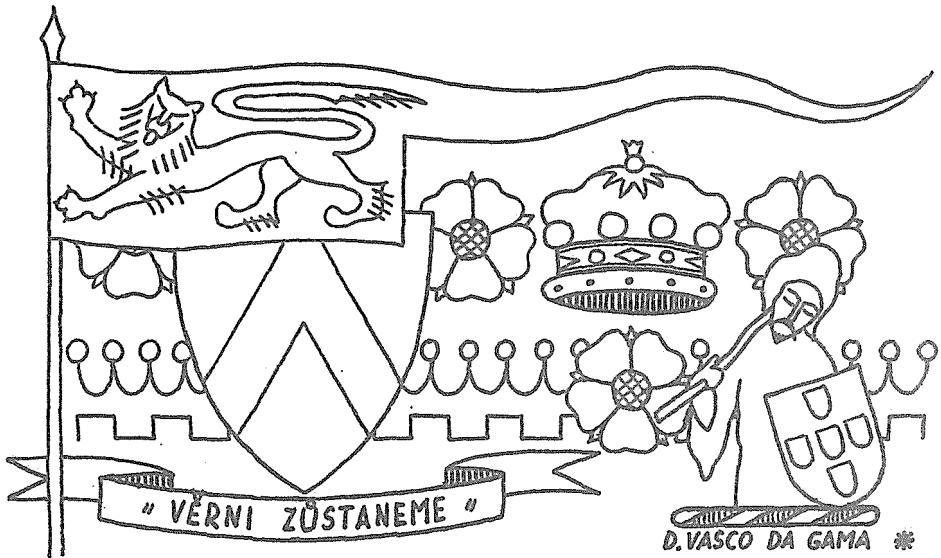
pera, stříbrné - modré - stříbrné. Třetí znak: osmicípá zlatá hvězda v modrém poli, helm turnajský, pokryvadla modrá a zlatá. Klenotem je zlatá osmicípá hvězda mezi dvěma modrými křídly, jejichž připevnění k helmu zakrývá přilbicová nebo heraldická koruna.

Jedním z nejvýznamnějších tvůrců blasonů je anglický heraldik Gerald Cobb. Je známo jeho 16 popisů, které se vydávají za ideální vzor. Nám již známý štít Eduarda Vyznavače blasonoval takto: Azure a cross paty between five martlets or. Česky zlatý kříž v modrém mezi pěti ptáčky. Pro výraz martlet nemáme český překlad. Má to pravděpodobně co dělat se slovem martyr - mučedník, protože zlatí ptáčci mají sice operená stehýnka, ale jsou bez nožiček a drápů. Nejkratší je snad blason štítu krále Anglie z roku 1198: Gules three leopards or - v červeném tři leopardi zlatí. Oproti témtě klasickým blasonům jsou přímo strašidelné některé popisy znaků z dob úpadku, zvláště pak ty udělené některým palatinem.

Tak palatin Fontan z Breitenberku udělil svým strýcům Kašparovi, Jakubovi a Matoušovi na hradě pražském v pondělí po památkce sv. Bartoloměje - jinak 29. září 1604 - erb takovýto:

Štít do dvě pole rovné, dolejší ovšem červené a hořejší modré lazurové barvy tak rozdelený, kterýž hned od gruntu vydává pahrbek žlutej aneb zlatej na kterémž stojí věž bílá a neb stříbrná se třemi okny a tolika makovicemi neb krancy z jejíhož vršku krásný anjel přes polovici se vyzdvihuje s stulou červenou v roucho bílé oblečený a ten všecko pole hořejší obsahuje a vztah v ruku pravou mečem ohnivým nalyhá na kříži, jablkou i na rukověti pozlaceným bleyská, v levé pak ruce drží štít zlatý okrouhlý na Jehož obyčeji tvářnost slunce skvoucího se okazuje, dvě odtud porty neb šnůry též zlatý s každé strany meče poznenáhlu dolů se spouštějí. Nic méně s křídly po zadu bílými aneb stříbrnými široce roztaženými na jehož hlavě vlasy zkadeřavené žlutnou a na ní věnec z zeleného bobku uvítý a na čele znamením vítězné kříže se spatřuje, nad štítem spolehá helm zavřený, na němž točenice s fachy z obouch stran po právě bílými neb stříbrnými a červenými, po levé pak modrými neb lazurovými a též bílými a neb stříbrnými, promíšeně se točícími a polechku dolů sestupujícími. Z též točenice opět přes polovici vychází jiný anjel v té vši postavě v které jest dolejší spatřín, jakž to všecko prostřed tohoto listu našeho vlastními barvami vymalováno.

Místo uprostřed listu je ovšem prázdné. Asi se to nikdo neodvážil podstoupit.

Částečná technická

Ted když jsme se seznámili v hlavních rysech s etapami vývoje heraldiky, věnujme se rozboru jednotlivých částí znaku, jejich technickému provedení i způsobu, jak je zobrazovati. Přihlédneme ovšem i ke všem doplňkům, které během staletí byly ke znaku přidávány, kterými měl být znak polepšován, kterými se ale stírala jeho původní klasická forma.

Mnohemu čtenáři je asi divné, že stále mluvíme o znaku a že jsme nikde nepoužili slova erb. Pojmenování erb je z německého erben = děditi a vžilo se, když se postupem doby stal znak dědičným. Prakticky až do doby Palackého jsme užívali jen slova erb, erbovník, erbovní páni a i městskému znaku jsme říkali erb, ačkoli ten se nedědí, ale trvá. Nemůžeme nikomu zakázat, aby místo znaku říkal erb, ale v zájmu jasného označení a jednotné nomenklatury přimlouváme se za znak.

Vyjasněním některých pojmenování, jejich upřesněním a důsledným používáním předešlo by se mnohým zmatkám a rozdílným názorům.

Dříve než byla dána do tisku úvodní část této práce, byl jsem upozorněn, že Sedláček užívá pojmenování Ronovci /pravděpodobně správně/, kdežto já Hronovici /pravděpodobně chybně/. Skutečné také v kapitole "Erby" daly jméno rodinám" v I. dílu Martina Koláře "Českomoravská heraldika", který pro vydání upravil August Sedláček, čteme: Pánové, kteří se k erbu ostrvi hlásili, nazývali se Ronovskými dle německého jména ostrve /Font. r. Boh. III. 159/ a l. 1253 připomíná se první Ronovec Smil z Ronova /u Zítavy/. Ve II. dílu, již jen Sedláčkovu, se na str. 12 dovidáme, že v kronice Boleslavské se vypravuje o Chvalovi, jenž "na štíťe ostrvu jmé jieše". Německý vykladatel překládá to slovem Rönn a dodává, že odtud zván byl Ronovský rod. Na stránce 13 je pak zápis, že Adolf Berka z Dubé, když byl r. 1637 povyšen do stavu říšských hrabat, dostal tento erb: Zlatý štít a na něm černý burgundský kříž /rozuměj zkřížené ostrve/, na němž ... atd.

Oproti tomu Král z Dobré Vody má ve své Heraldice: Ostrve, fr. chicot, něm. dürre Miste. Z domácích rodů, které na štíťe nosily ostrve, vyniká silně rozvětvený rod Hronoviců se dvěma čern. ostrvema o 6 nebo 5 sucích na zl. štítu, jehož členové měli dle četných sídel svých různá jména. Dále piše, že štít byl u všech zlatý, jen klenot se měnil. Také Karel Schwarzenberg na str. 73 své Heraldiky definuje, že ostrev je osekaná větev, jaké dvě zkřížené tvoří znak Hronovců, a mezi kříži uvádí zkřížené ostrve jako kříž burgundský.

Vážím si nesmírně všech čtyř autorů a necítím se oprávněn některého opravovat. Dovolte mi však moji vlastní dedukci :

Nikdo nepopře, že v době předheraldické i v době rozkvětu heraldiky byli předkové naší pozdější šlechty výlučně českého jazyka. Čechy byli nejen kmeti, lechové, vladyci a zemané, ale i páni, kteří se po přelomu tisíciletí pro své rozsáhlé majetky a mocnější postavení oddělili od šlechty drobnější. Alois Jirásek píše ve své rozmilé knížce "Z Čech až na konec světa", že švagr krále Jiříka, urozený pan Lev z Rožmitálu, neuměl věbec německy a na cestu za hranice musel si vzít překladatele, ačkoliv to byl jinak velmi vzdělaný pán a latinsky hovořil jako když bičem mrská. Takovými Čechy jako tento potomek slavných Buziců byli i Drslavici, Hronovici, Markvartici, Divišovici, Velhartici a mnohé, velmi mnohé rody další. Nebylo rodu, aby některý z jeho členů se nezúčastnil křížových výprav. Mnozí pak dokazali neobyčejná hrdinství a stali se oblíbeným motivem básní a písni, které trváři šířili po celé Evropě. Nesmíme se divit, že některá jména, která nedovedli vyslovit, si upravili po svém. A tak se stalo módou poněmčovat nebo všelijak upravovat rodná jména, což nabyla vrcholu za vlády Václava I. Této falešné honbě za světovostí podlehl první Markvartic Havel. Ten se roku 1241 počal psát "de Lewenberch" podle znamení svého štítu.

Druhým byl Divišovec Zdeslav, který se ještě v roce 1240 psal "ze Chlumce", ale v roce 1242 již "de Sternberch". V roce 1251 se i příslušníci rodu Buziců počali psát "de Rosenthal" /z Rožmitálu/ a v témže roce i člen rodu Ostrvěnů, starý Hronovec Smil Světlecký, upravil své jméno na "de Leuchtenburch". Myslím proto, že by se mělo užívat staré pojmenování, a když ne Ostrvěné, tedy Hronovci, nebo libeňzíji Hronovici. Slovo Ronovci odmítneme jako náhodný překlad německého vykladače.

Svoji dedukci založenou na prosté logice samozřejmě nikomu nevnucuji. Uvedl-li jsem ji, tedy proto, abych zesílil potřebu jednotného pojmenování. Znatky nejsou dobrým činitelem v žádné vědě, tedy ani v heraldice ne. O důležitosti jednotného pojmenování se plně přesvědčíme v následujících kapitolách o jednotlivostech znaku.

K a p i t o l a I.

O BAREVNOSTI ZNAKU.

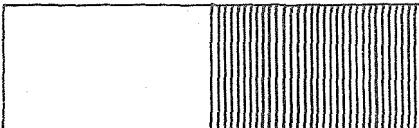
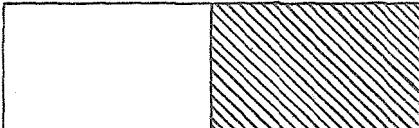
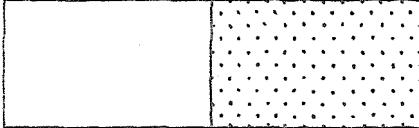
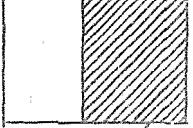
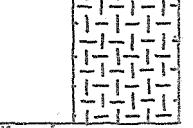
Máme-li správně vytvořit znak, musíme znát jeho přesné barvy, a to nejen štítu a znamení, ale i všech dalších částí. Neznáme-li je, vytváříme jen znak neúplný, či spíše jen náznak znaku. Příkladem budiž jeden z volitelů Jiřího z Poděbrad za krále českého, Pardus z Vratkova, o němž víme jen, že měl ve znaku husí hlavu. Barvy štítu, krydel i popis klenotu chybí.

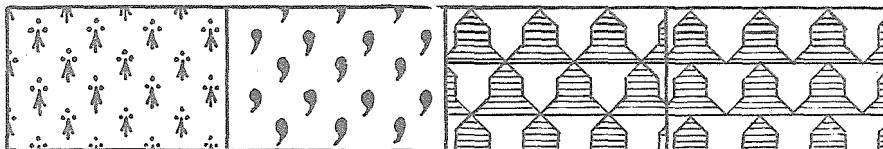
Barva je solí heraldiky. Jak význačnou roli hraje, toho krásným příkladem je růže rodu Vítka z Prčic, červená ve stříbrném poli - Rožemberkové, zlatá v poli modrém - páni z Hradce, stříbrná v poli červeném - páni z Landštejna a modrá v poli zlatém - páni ze Sezimova Ústí. Mohli bychom uvést ještě i růži zelenou v poli černém páni z Krumlova, která je sice nejistá, ale doplňuje velmi dobře základní heraldické barvy. Jsou čtyři: červená, modrá, zelená a černá a nazýváme je tincturami. V upadkové době přistoupily k nim ještě purpurová, šedá, hnědá a t. zv. přirozené barvy. Barva žlutá a bílá znamená dva kovy - zlato a stříbro - pokud je neužijeme v jejich přirozené formě. Na západě byly v oblibě i kožešiny, které se u nás příliš neujaly. Jsou to hermelín, popelka, sobol a kuna.

Všechny barvy kromě barev přirozených, které označujeme písmenami př. b., oba kovy a první dvě kožešiny dají se zobrazit graficky a to šrafováním. Druhé dvě kožešiny - sobola a kuny - značíme barvou červenou a černou, musíme ale v popise udat, že jde o kožešiny.

Pro pět barev a pro oba kovy byly také užívány značky Marsu, Venuše, Jupitera, Saturnu, Merkuru, Slunce a Měsíce.

tabulce, která následuje, je uveden přehled šrafování i značek a také český, latinský, francouzský, německý a anglický název barev, případně i jejich užívaných zkratek. O čistém poli před polem šrafovaným se předpokládá, že si je čtenář sám vybarví.

	MARS		ČERVENÁ RUBER GUEULES ROT RED - GULES - GU
	JUPITER		MODRÁ AZUREUS AZUR BLAU BLUE - AZURE - AZ
	VENUSE		ZELENÁ VIRIDIS SINOPLE - VERT GRÜN VERTE - GREEN
	SATURN		ČERNÁ NIGER NOIR - SABLE SCHWARZ BLACK - SABLE - SA
	SLUNCE		ZLATO = ZLUTÁ AURUM L'OR GOLD OR
	MĚSÍC		STRIBRO = BÍLÁ ARGENTUM L'ARGENT SILBER ARGENT
	MERKUR		PURPUROVÁ
			HNEDÁ
			ŠEDÁ

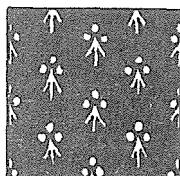

HERMELÍN

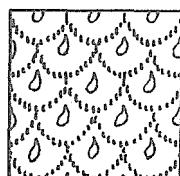
POPELKA

V západní heraldice najdeme někdy i další kožešiny a to tak zvaný černý nebo obrácený hermelín a veverí bříška. Při tvorbě českých znaků nebyly ale použity. Značíme je takto:

ČERNÝ HERMELÍN

VEVERÍ BRISKA

Zmatky vyvolává mnohdy také pořadí barev a kovů. Červená barva bývá stavěna před ostatní a také zlato stavěno je nad stříbro. Není to správné. V heraldice platí, že barvy a kovy na znaku jsou všechny rovnocenné a že nesmí se dávat některé barvě nebo kovu přednost. Zmatky ty vznikaly hlavně při t. zv. polepšení znaku. Stříbrné a červeně šachovaná moravská orlice byla kdysi také polepšena a to šachováním zlatěčerveným. Bylo to relativní polepšení. Dnes se líbí již jen městu Znojmu, Morava se vrátila ku starobylé kráse svého znaku.

Kapitolu o barevnosti znaků měl bych zakončit přísným heraldickým pravidlem, že na barvu patří kov a na kov barva. Jde ale spíše o zásadu diktovanou praxí. Znamení na štítě mělo být i zdaleka rozeznateLNÉ a je nashadě, že stříbrný nebo zlatý kříž v poli modrému nebo červeném byl viditelnější, než třeba stříbrný v poli zlatém, nebo modrý v poli červeném. Ze jde více o zásadu než o přesně vyhraněné pravidlo, můžeme soudit z mnoha výjimek v heraldice naší i cizí. Tak ku př. města Tábor a Poděbrady mají ve zlatém poli stříbrné věže se stříbrnou obrannou zdí /kromě dalších znamení/, v Anglii rod Polwarthů má ve zlatém štítě tři okroužkované stříbrné klíny se zlatou královskou korunou nad středovým štítkem, která je plně ve středním stříbrném klínu. Seton oproti tomu má v modrému poli červený liliový rám, v jehož středu je červený meč procházející rovněž červenou korunou.

Zakončíme tedy tuto kapitolu tím, že pravidlo kov na barvu a barva na kov připouští výjimky. Kožešiny jsou obojetné. Snesou kov i barvu.

K a p i t o l a II.

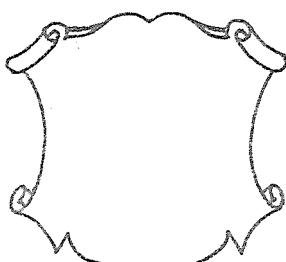
Š T I T

Lat. scutum, clypens, fr. écu, bouclier, něm. Schild, angl. shield, ital. scudo, rusky štit.

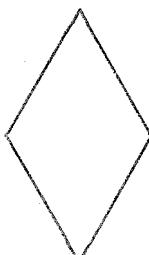
Základ heraldiky - štít - byl od nepaměti obrannou zbraní proti šípům, oštěpům i meči. Měl různá pojmenování a rozličné tvary. Známe štity nazývané kotrkál, pukliř, terč nebo tarč, branný plášt a pavéza, známe štity velké, malé, rovné, oblé, okrouhlé, trojhranné i všelijak vykrojené. Jsou ze dřeva, potažené koží, nebo jen jednobarevně omalované. Rývají ale také kovem vyztužené, na vnější straně bohatě ozdobené, nebo cele pomalované obrazy, jak to vidíme u mnohých dochovaných pavéz.

Ne každý z těchto štítů je štítem heraldickým.

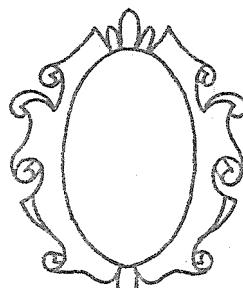
Štity galské, později štity normanské, které přispěly Vilému Dobyvateli k vítězství u Hastingsu, byly příliš veliké a příliš těžké. Během 12. a 13. století ustoupily proto štítům podstatně lehčím tříhranného gotického tvaru. Ty můžeme již považovat za heraldické a za základ pozdějšího znaku.

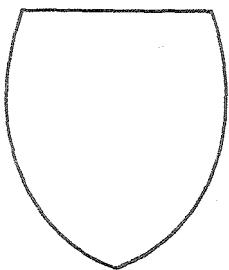
KARTUS^V

DÁMSKÝ

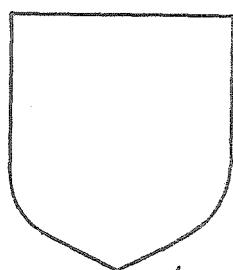
KARTUS^V

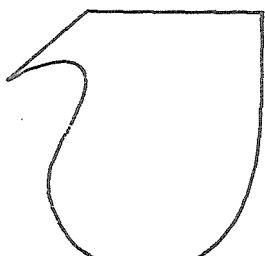
XII. - XIII.

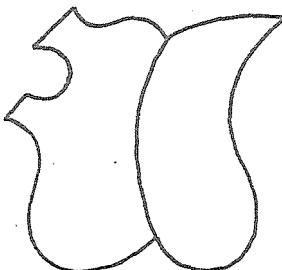
XIII. - XIV.

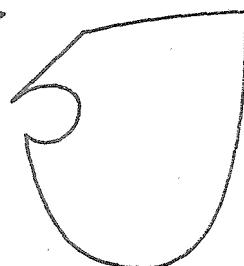
XV. STOLETÍ

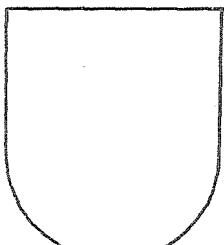
XV.

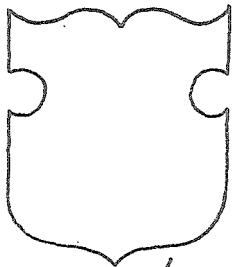
TERC

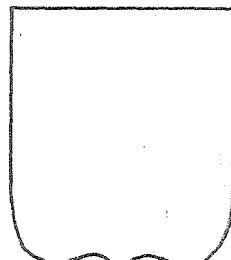
XVI.

NĚMECKÝ

POLSKÝ

FRANCOUZSKÝ

Za heraldický se považuje takový štít, kterým se bojovník nejen chránil, ale který označoval i jeho osobu nebo rod. Na gotický štít se dalo dobré umístit osobní nebo rodové znamení a pro menší váhu mohl jej mít bojovník stále připevněný k ruce. Samozřejmě během boje.

Systém boje se ovšem také vyvíjel a vylepšoval. Meče byly ostřejší, rytíř oděl sebe i koně do plechových kyryšů. Boj ale nebyl jediným zájmem rytířů. Myslíme boj válečný. Rozkvětem heraldiky rozkvetly totiž i rytířské hry turnaje. Pro ty nebyly dosavadní štity dost účelné. Bojovalo se dlouhými dřevci, které bylo nutno o něco opřít,

aby rytíř seděl pevněji v sedle. Vytvořen byl tedy menší štít s kruhovým zárezem pro opření dřevce. Tomuto štítu se říkalo terč nebo tarč podle německého Tartsche. Říkalo se mu také kolčí štít a tento název by měl moje největší sympatie již i proto, že je to poslední štít, který nebyl jen odznakem heraldickým, ale i osobní zbrojí.

Některé štity jsou nazývány i význačnými heraldiky jako štít německý, francouzský a polský, ačkolik k tomu není nijaké opodstatnění. Prvý by se mohl jmenovat i španělský nebo portugalský, protože tam byl velmi oblíben. Správně je označen štít dámský, na který se ale nikdy neposazuje helm, a kartuše, jejichž název přešel i do architektury.

Námi uvedené tvary nejsou ale jedinými. V renesanci byly okraje štítů všelijak vyrezávány, zprohýbány a profilovány, mnohdy velmi pěkně, poučavědž tou dobou se stal štít jako součást znaku záležitosti čistě kresebnou a přestal být zbrojí.

Závěrem této kapitoly měli bychom si říci, že štity, gotickým počínaje a terčem 16. stol. konče, kreslíme většinou nakloněné vpravo, kdežto ostatní průčelně. Která strana je v heraldice pravá, dozvíme se v kapitole další.

K a p i t o l a III.

O HERALDICKÉ KURTOASII

Francouzské slovo la courtoisie znamená dvornost a ta by měla být každému heraldiku samozřejmostí, i když v občanském životě dneška je na ustupu. Kurtoasie uznává přednostní postavení pravé strany. To dodržujeme i v heraldice. Na znak hledíme jako na živou bytost, nebo jakož živá osoba jej držela. Je proto pravá strana znaku vždy proti naší levé ruce a levá proti pravé. Osoby a zvířata zobrazená na štítě hledí vždy na heraldickou pravou stranu, výjimky musí být hlášeny.

Také žerdě korouhví a standart kreslíme na pravé straně, aby znamení na těchto heraldických prvcích – pokud hledí – hleděla vpravo. Pravidlo heraldické pravé strany uplatňujeme i při vyvěšování praporů a vlajek. Významnější jsou vždy na pravé straně, tedy proti naší levé ruce.

Heraldická dvornost projevuje se velmi výrazně při zobrazování znaků osob, které později vstoupí v manželství. Muž má ku př. ve znaku tři utřízené supí hlavy ve štítě a jednu co klenot. Štít je nakloněn vpravo a také všechny hlavy hledí vpravo. Dáma má ve znaku jednorožce na štítě i rostoucího co klenot. Štít je také skloněn vpravo a jednorožci hledí týmž směrem. Po snatku, užívají-li se oba

znaky společně, zůstává znak dámy nezměněn, ale znak muže vytvoří zrcadlový obraz. Štít se nakloní vlevo a všechny čtyři supí hlavy hledí vlevo směrem ku štítu dámy.

Někdy bývá na čtvrceném, nebo na více polí děleném štítu několik hledících znamení. Tady platí pravidlo, že znamení osob nebo zvířat hledí vždy vpravo. Výjimek, že hledí vlevo je dost a musí být hlášeny v blasou. Samozřejmě jen ty, které jsou v pravé polovici štitu. Říkáme pak, že znamení hledí ku středu. Ku středu jsou také obráceny kletiny a helmy, je-li jich ve znaku více. Lvi, strážcův zbarvení na zlatě-modře čtvrceném valdštejnském štitu, hledí v pravé polovici štitu ku středu právě tak, jako rostoucí lev na pravém ze tří helm, vlevo ale hledí stříbrný lev v červeném poli znaku města Dašic.

K a p i t o l a IV.

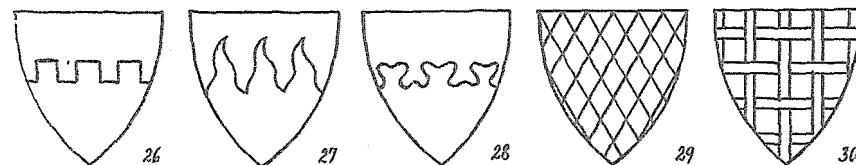
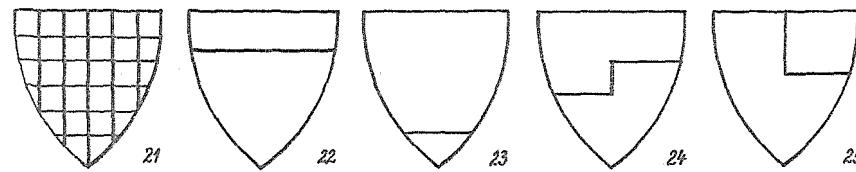
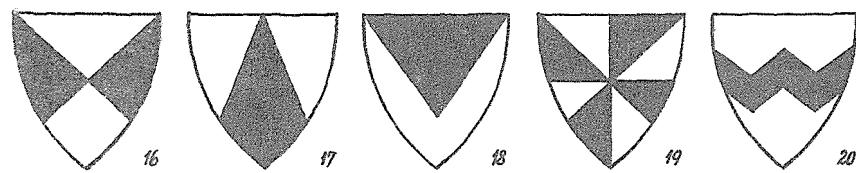
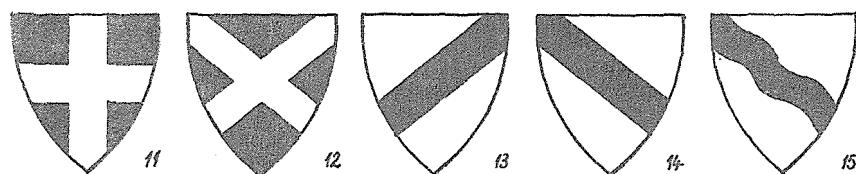
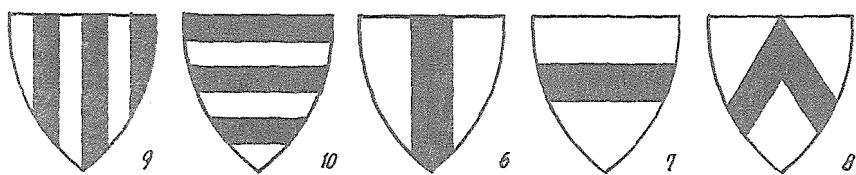
O ZNAMENÍ NA ŠTÍTĚ

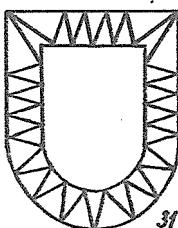
Znamení na štítu je dalším základním prvkem znaku. V heraldice rozumnáváme znamení dvojí, a to heroltská a obecná, nebo trojí v případě, že bychom nezařadili kříže mezi znamení obecná a uvedli je v samostatném oddílu. Přiklonme se k této poslední alternativě a probereme podrobně za a/ znamení heroltská, za b/ znamení obecná a za c/ znamení křížů.

a/ Znamení heroltská

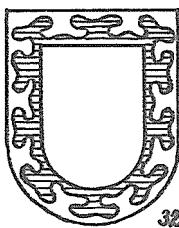
Jsou to obrazce na štítu vytvořené čarami ať rovnými nebo zaoblenými, ale vedenými vždy od jedné hrany štitu ku hrani protější. Nejjednodušší vznikly dělením štitu. Je-li svislé, nazýváme je štípením, polecením nebo dělením nazdél, je-li vodorovné, pak dělením napříč nebo prostě dělením. Další jsou pošikem nebo šikmo /3/, pokosem nebo kosmo /4/, čtvrcení štitu /5/, dělení kůlem /6/, břevnem /7/ a krokví /8/. Čísla 9 a 10 ukazují dělení několika svislými nebo vodorovnými čarami na určitý počet stejně širokých prvků /v našem případě pěti čarami na šest pruhů/, jsou ale známý znaky, kde podobné dělení je vedeno pošikem nebo pokosem.

Tato dělení jsou nejdůležitější. Z mnoha dalších seznámíme se jen s těmi častěji užívanými. Jsou to heroltský nebo obyčejný kříž /11/, ondřejský kříž /12/, pruh nebo páš pošikem /13/, pruh nebo páš kosmý /14/, reka /15/, kosmé čtvrcení /16/, špice /17/, klín /18/, štenýr /19/, tříkráte lomené břevno /20/, šachovnice /21/, hlava /22/, ncha nebo pata /23/, stupen /24/, horní levá část /25/, dělení cimburím nebo zdí /26/, plameny /27/, dvojitým oblakem /28/, routami /29/ a mříží /30/.

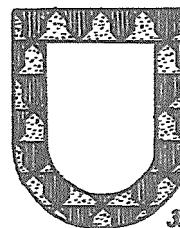

31

32

33

Mezi heroltská znamení patří i lemy, z nichž příkladem uvádíme lem zoubkováný na štítě pána z Deblína, obrubu dělenou dvojitým oblaken na znaku Fürstenberském a lem z červenozlaté popelčiny na znaku hrabat z Oettingen /31, 32, 33/.

Z uvedených znamení dají se rozličným sestavením odvodit další heroltská znamení. Řeka může být nejen jak je nakreslena pod č. 15, ale i svislá, vodorovná nebo pošikant kročev nemusí mít vždy hrany rovné, horejší může tvořit 7 špicí, či odborně hřeben, jako je to u znaku páni z Boskovice /34/, pruh a kříž vytvořen je někdy i z rout, jako ve znaku Renšpengera ze Držkovic /35/ a Habriny z Habřína /36/. Dělení cimburím je cimburí jednoduché. Je ale i břevno s oboustranným střídavým cimburím /37/, nebo štít se dvěma břevny s jednostranným cimburím /38/, ba i štít pánu z Činburka, který má tři oboustranná cimburí střídavá v červeném poli /39/. Snad by bylo zajímavé popsat i naši vlajku položenou na štít. Jsme zvyklí říkat "medrý klín v poli bílém a červeném". Podíváme-li se ale na obrázek č. 18, vidíme, že heroltský klín je jiný. Správný popis ve skutečnosti zní "medrý, bílý a červený vidlicevým řezem dělený štít" /40/.

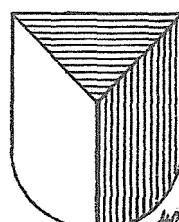
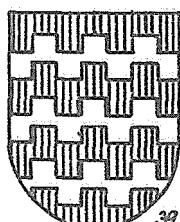
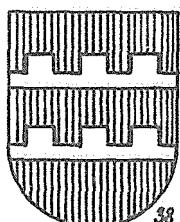
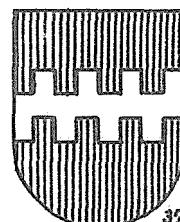
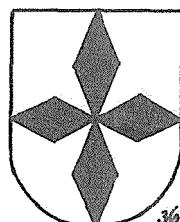
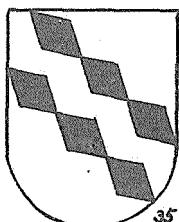
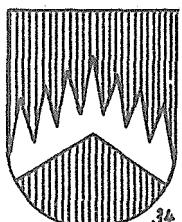
Správný popis je nesprávně vysoce důležitý. Zapamatujme si proto, že dělení dvěma, třemi i více čarami musí vždy tvořit pruhy stejné šíře a že břevna a kili jsou vždy než obě přilehlé části. Vladykové z Mokrovous máli v modré poli stříbrné břevno široké asi dvě sedminy celkové výšky štítu, kdežto Trčkové z Lípy dvakrátě napříč dělený štít na stejně široké části /1/3, 1/3, 1/3/, a te černé, stříbrné a červené /41 a 42/. První v popisu uvedená barva je také vždy první barvou děleného štítu. U Trčků je tedy první horejší část černá, střední stříbrná a spodní červená.

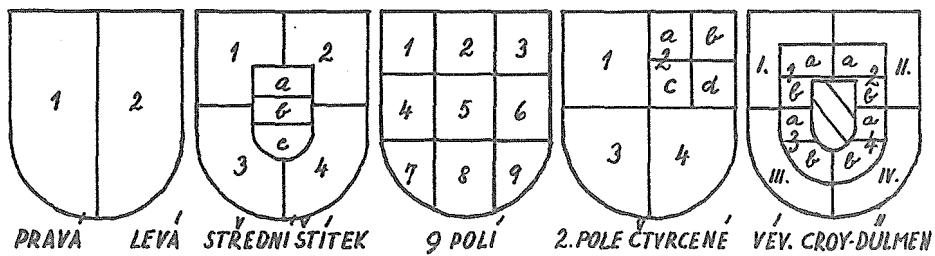
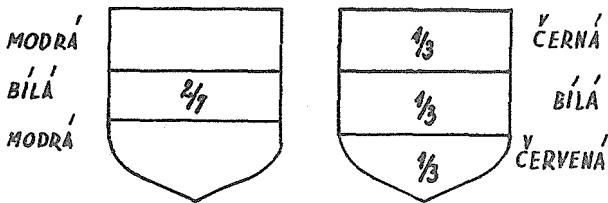
Dělením vzniká na štítě několik samostatných polí růzch barev i znamení. Jejich počet vzniká dalším dělením jednotlivých polí. Rývá to jen u velkých státních akcí a u znaků kdysi panující šlechty. Na některých štítech bývá umístěn t. zv. srdeční štítek. Tvoří pravidelně řed štítu, ale může být i na jiném místě. Ve většině případu bývá to původní znak rodu, který po polepšení a zhojnění znaku dostává toto čestné místo.

Pět dalších obrázků ukazuje jak číslování polí štítu, k i srdeční štítek /str. 23/.

Zbývá ještě vysvětlit, proč v této části jsou uvedeny k dva kříže, když chceme křížem věnovat samostatný díl. Je to proto, že jde skutečně o heroltská znamení.

Jiné kříže jsou umístěny na štítě tak, že se nedotýkají jeho hran a o těch bude onen samostatný oddíl.

b/ Znamení obecná

Obecným znamením je prakticky vše, co se dá podle daného popisu zobrazit, vymodelovat nebo i jinak ztvárnit.

Král z Dobré Vody rozděluje obecná znamení takto:

1. bytosti a předměty přirozené a to
 - a/ životné
 - b/ neživotné
2. bytosti a předměty nadpřirozené
3. věci umělé.

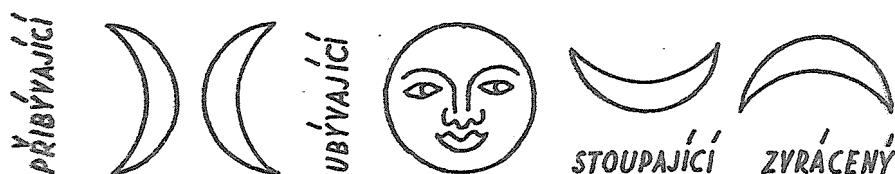
Podle tohoto rozdělení jsou přirozená životná znamení člověk - muž, žena, král, rytíř, zbrojnoš, biskup, mnich, poutník, mourénín, šašek, turek, ale i jen jeho jednotlivé části - hlava, trup, rámě, noha, srdce, dále zvířata - šalmy, zvěř vysoká, nízká, domácí, tažná i rohatá, ale i jen jejich část - rohy, parohy, tlapy, pak ptactvo - lesní, vodní, polní, brodivé, domácí, hospodářské a cizozemské, a také jen část ptáků - křídla, pazourky, pera a

posléze plazi, ryby, hmyz a jiná zvířata nižších druhů – rak, štír, lastura. Do skupiny životné patří i rostliny a to nejen stromy, keře, bylinky a květiny, ale i pahýly, ostrvce, vénce, listy a ovoce.

Přirozená známení neživotní jsou oheň, voda, skála, vrch, země, slunce, měsíc, hvězda, oblaka, duha a blesky. Z toho měsíc nebo luna a hvězdy byly určitě přivezeny z východu, kde známenají původ z nejstarších králů. Proto také byli ve středověku kresleni svatí tři králové se znaky s témito známeními. Vlastně jen první dva. Kašpar měl štít modrý posázený zlatými hvězdami /3,2,1/, Melichar štít červený se zlatou hvězdou a k ní přivráceným stříbrným půlměsícem. Jen ten černý vzadu se musil spokojit se stříbrným štítem s postavou černocha držícího oštěp s malým červeným praporkem. Velmi oblíbené slunce se kreslí jako zlatý kotouč s lidským obličejem a se šestnácti paprskými buď rovnými, nebo střídavě rovnými a vlnitými. Měsíc nebo luna se zobrazuje zřídka jako uplněk, to jest stříbrný kotouč s lidským obličejem, ale bez paprsků, daleko častěji ve formě srpečku bez obličeje, ale ve čtyřech různých polohách: přibývající, ubývající, stoupající a zvrácený /a, b, c, d/.

Ale i zde platí výjimka. Lidský obličej může být i u srpečku, ale musí to být výslovně hlášeno v blasonu. Bývá to v případech, kdy je tento srpeček jediným známením na štítě.

Ve druhé skupině bytostí a předmětů nadpřirozených jsou to nejdříve vyšší bytosti jako Boh, Madona, svatí a světice, anděl, pohaniští bůžkové i polobezi, ale i odznamy těchto božstev, jako Merkurova okřídlená htl, nebo Iseouleapova htl obtečená hadem.

LEV

LVICE

PANTR

ORLICE

KENTAURKA

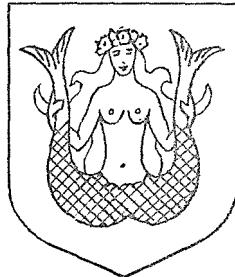
HARPYJE

MÓRSKÁ PANNA

JEDNOROŽEC

MELUZINA

DRAK

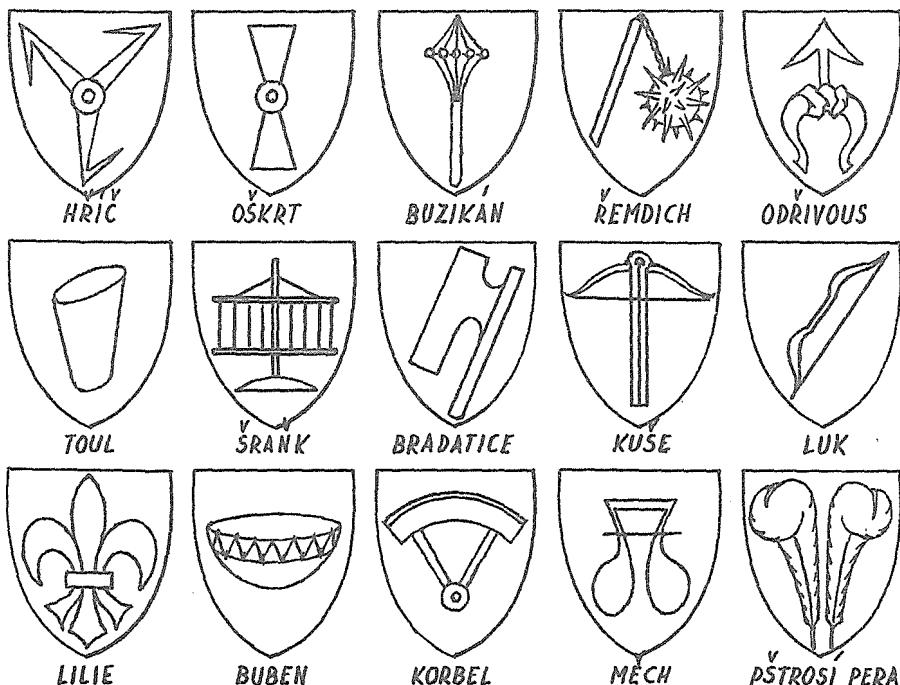
GRYF

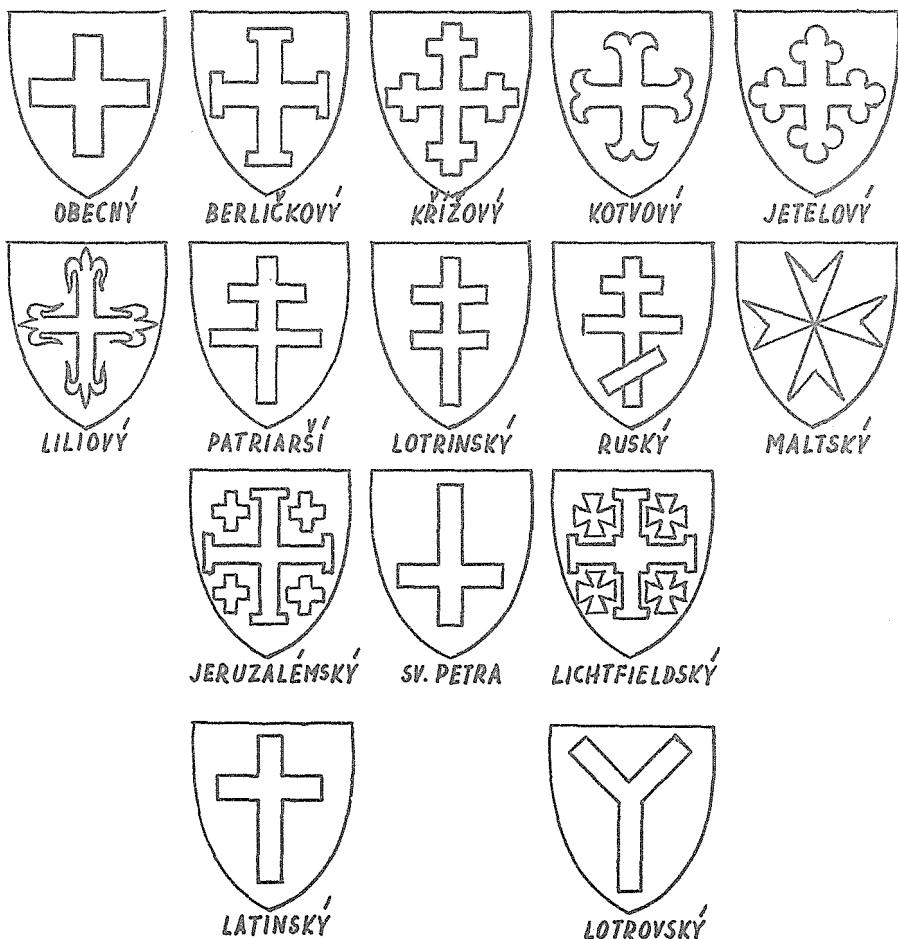
SAŇ

Význačný heraldický podíl mají v této skupině obludy, nestvůry a potvory. Těchto znamení je velmi mnoho a mnohým pomohla na svět křížeká tažení. Zmínime se jen o nejvíce užívaných. Jsou to Neptun, mořská panna, meluzina, mořský lev, ebr, dvouhlavý orel, okřídlený lev sv. Marka, jednorožec, pegas, gryf nebo noh, fénix, drak, bazišek, sas, pantr, harpyje, kentaur a kentaurovka. Pobody těchto netvorů jsou v heraldice ustálené, ale ne každému známé. Připojujeme proto několik kreseb těch až po hádkově nejpovornějších.

Rozebirat poslední skupinu – vše umělé – je jistě zbytečné, neboť zde může být znamením vše. Jen několik speciálních výrazů jako hřív, žernov, oškrt, šrank, bradatice, buzikán, remdi, zavinutá střela nebo odřivoù, toul, luk, kuše nebo samostříl, které se v popisech znaku zhusta vyskytuji, je nutno osvětlit. Zmínime se o nich ještě v závěrečné části této kapitoly, teď několik kreseb nám usnádní jejich zapamatování.

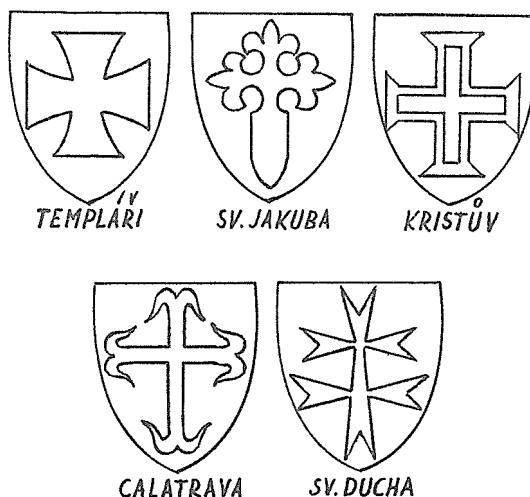
c. Znamení křížů

Tato dosti rozsáhlá skupina dala by se rozdělit na kříže užívané všeobecně jako znamení na štítech, dále kříže či spíše speciální odznaky některých řádů ať náboženských, nebo světských a kříže spadající do faleristiky, t.j. nauky o řádech a vyznamenáních.

Nás zajímá hlavně první část, kříže užívané jako znamení na štítech. Mají různé tvary i pojmenování. Známe kříž obecný, berličkový, kotvový /kotvicový/, jetelovitý, liliový, latinský, patriarchní, ruský, maltský /maltézský/, jeruzálemský a lichtfieldský. Snad bychom neměli opomenout ani kříže sv. Petra, lotrinský a lotrovský, byť jejich užití je víc než sporadické. Výjimku ze sporadického využití činí jen kříž lotrinský, protože bývá i oficielně zaměňován za kříž patriarchní.

Druhá a třetí část se prolínají navzájem a zasluhovaly by samostatnou studii. Zmínili jsme se již v uvodní části o vzniku některých velikých a mocných řádech jako byl řád johanitů, templářů, premonstrátů a německých rytířů. Vznikaly ale i řády rozsahem menší jako řád Božího hrobu nebo řád sv. Lazara. Tyto řády menší musely vzniknout, protože křížáci vytvořili řadu družin, které měly obstarávat obrenu obydlí a cest, šíření víry, podporování chudých a ošetřování nemocných. Podle úkolů, které členové jednotlivých řádů vykonávali, vzniklo rozdělení na rytíře, kněze a sloužící a prakticky všechny vzniklé řády se tomuto uspořádání podrobily. Lišily se od sebe jedině oděvem, vlastně jen jeho barvou a rozličným provedením kříže, který byl na oděv přisít nebo připevněn.

Některé řády se rozšířily po celé Evropě, jiné byly jen lokální pro tu kterou zem. Za válek proti Maurům a pak postupně vznikly ve Španělsku řády sv. Jakuba, calatravský, alcantarský, z Avizu a Mercedariů, v Portugalsku řád Kristův, u nás řád křížovnický. Tyto řády vykonávaly činnost ve známení kříže a byly vpravdě rytířskými řády duchovními. Ve druhé polovině čtrnáctého století vznikaly ale i řády, jejichž náplň činnosti byla ponejvíce jen světská. Založeny bud panovníkem, nebo jen rytířským sdružením, mají i ony v rámci svého označení odznak náboženského smyslu, ale kříž není již jejich výlučným znakem.

Jako první světský řád se uvádí anglický řád Podvazkový založený Eduardem III. kolem roku 1350, po něm vznikl v Burgundsku řád Zlatého rouna, v Uhrách řád Dračí, v Dánsku řád Slona a mnohé další. Některé, jako francouzský řád sv. Ducha, napodobovaly ještě řády duchovní, ale víme - nevědecky, ale zapamatovatelně zdůvodněno - že jeden ze tří Dumasových mušketýrů, Athos hrabě de la Fère, nositel tohoto řádu, nebyl žádným světcem.

Zatím co kříž duchovních řádů se nosil na prosté stuze, odznaky světských řádů byly stále a stále honosnější, staly se vyznamenáním a odměnou, nebo, jak je tomu u anglického "The most noble ordre of the Garter" - řádu Podvazkového, výsadou 26 členů nejvyšší společnosti Anglie. Nádheře zlata a brilliantů podlehl nejen tento řád, ale i řada dalších. Příkladem by mohl být řád Maltský. Jeho chevalier de Malte má bohatě zdobený červený kabátec, kalhoty černé se širokými stříbrnými pásy, dvourohý klobouk s chocholem z bílého perníku a kord s bohatě zdobeným košem. A přece je to řád převážně duchovní. Když Johanité, kteří si za své sídlo zvolili ostrov Rhodos v Egejském moři, odešli v roce 1522, po dobytí ostrova Turky, na ostrov Maltu, nikdo netušil, jak významným a bohatým se stane tento řád nejen novým jménem, ale i rozšířením po celé Evropě.

Vidíme-li někdy jeho osmicepý kříž, jehož hrotu známení jí osm milosrdensví, že se dotýká hrany štitu, považujme to jen za výjimku i když dost častou. Heroltskými znamenáními jsou jen ony dva kříže, které jsme uvedli. První je v Anglii i jinde označován jako kříž sv. Jiří a je červený ve stříbrném poli. Druhý - ondřejský - je také znám v Anglii i jinde a jeho tvar je tvar kříže, na němž byl umučen svatý Ondřej. Oba kříže máme i v naší heraldice. První ve spojení s postavou sv. Jiří zabijejícího draka, druhý ve znaku městečka Ondřejova a ve znaku pánu z Chřínova, kde je modrobílé šachovaný v poli červeném.

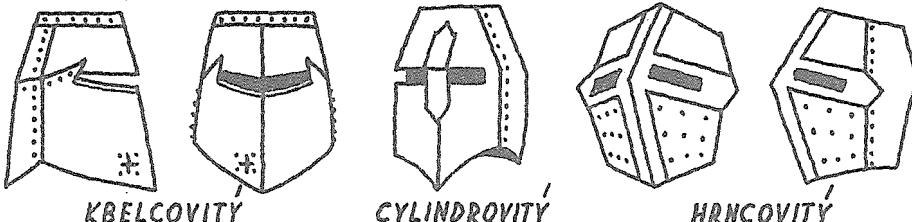
Vysvětlíme si teď některé podrobnosti týkající se znamení štitových. Znamení byla rodová, po staletí se neměnila a s vymřením rodu zanikala. Jen panovník mohl některé uvolněné znamení přenést na rod jiný. Znamení musí být kreslena

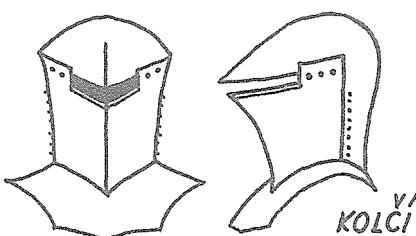
vždy heraldicky /lev, orlice, lilia a p./ a mají pokud možno vyplňovat štít nebo pole, ve kterém jsou umístěna. V české heraldice je lev stojící nebo ve skoku vždy lev, lev kráčející nebo stojící na třech nohách a hledící ku předu je lvice, hledící-li en face levhart nebo anglický leopard. Orel je dvouhlavý, jednohlavá je orlice. Harpy je je v podstatě orlice s korunovanou dívčí hlavou a nahými zadry, mořská panna má dívčí tělo a od pasu rytí ocas, meluzina má ocas rozdvojený a obě části drží rukama, kentaur a kentaurka jsou půl muže nebo ženy a půl koně. Vybájený pták noh nebo gryf se podobá v horní části orlici kreslené se strany, v dolní lvu, draku srší z tlamy ohen, dlouhé tělo s ozubeným hrábetem má netopyří křídla a ocas končí špicí. Drak má jen přední pár silných orlicích pazourů, zatím co sam má dva páry nohou nebo tlap a zádka jí srší ohen z tlamy. Bazilišek je drak s kohoutí hlavou, panter nebo panter se zobrazuje jako lev s dračí tlamou, ze které srší ohen. Harpyji vidíme ve znaku liechtenštajnském /4. pole/, mořskou panou ve znaku Lomnického z Budče, meluzinu u Netolického z Netolic, zeleného basiliška v červeném poli měla jedna větev páni z Dražic a město Nové Benátky ho má právě takového u paty svého znaku. Při zobrazování všech těchto zvířat a nestvůr mějme na paměti, že nesmí být mdlé a lenivé, ale plné bojovnosti a odhodlání. Dravec je proto vzpřímený, sérající se, kůň ve skoku, orlice s divokým pohledem.

K a p i t o l a V.

O HELMU A POKRÝVADLECH

Helm, helmice, přilbice, lebka nebo řep se nazývá latinsky cassis, galea, francouzsky heaume timbre, casque, německy der Helm, anglicky helmet. Je pozdější než štít a byla nejdříve jen tvaru kůželovitého s malým výběžkem k ochraně nosu, jak to vidíme na přilbici sv. Václava.

Nosila se na drátěné příkrývce hlavy zvané bassinet, které bývala později i připevnována. Tato přilba byla vystřídána na konci dvanáctého století přilbou hrnecovitou.

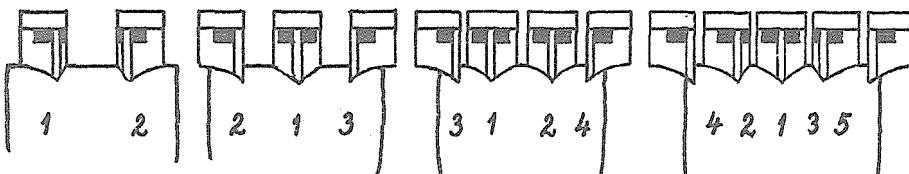
Ale ani tato nevyhovovala a tak koncem třináctého století se vyvinula přilba kbellikovitá, která neseděla jako předešlá na temeni hlavy, ale na ramenou a ponechávala dost místa ku pohybu hlavy.

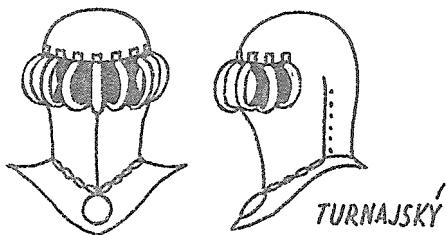
Sloužila dobrých sto let v bojích, při turnajích i při sedání. Zasloužila by si, aby jako jediná tvorila znak rytířů. Vývoj doby přinesl ale další dva druhy helmu - kolčí a turnajský - které zaujaly prvé místo při zobrazování znaku a helm hrnecovitý nebo kbellikovitý kreslímé jen při znacích nejstarších.

Helm hrnecovitý, kbellikovitý a kolčí nezýváme helmem zavřeným, turnajský otevřeným. Některé další tvary helmu, jako burgundský a salád, nepovažujeme za heraldické a ve znaku je nekreslime.

Klasický znak se spekojil s helmem jediným. Při polepšování znaků, při povyšování do vyššího stupně šlechtictví, nebo při získání nových statků mělo se zato, že více helmu patřičně zdůrazní tyto okolnosti. V upadkové době se stalo modeou toto rozmanění helmu a pokud se nevesly na štít, daly se na hlavu strážeců štítů - ať lidí či zvířat - případně do rukou nebo pazourů těchto strážců.

Umístění helmu se čísluje takto:

Pokryvadla nebo krydla /též fafrnochy/ byly původně šátky, kterými se přikrýval helm, aby byl chráněn před sluncem a deštěm. Později se pokryvadla stala prvkem čistě dekorativním a přestala sloužit svému původnímu poslání. Kraje se uměle vystřihovaly na ozdobný lem, pak na kratší i dlouhé šlahouny, které byly opět všechny tvarovány. Zejména v Německu, kde znaky navrhoval i Dürer, roznochly se spletit šlahounů do té míry, že byly až nepřehledné. Nové jméno fafrnochy je velmi přilehlavé pro tuto splet, která se v té době stala veledůležitým činitelem.

Závěrem této kapitoly si řekněme, že heraldik si vybírá pro kresbu helm odpovídající době vzniku kresleného znaku a že ve stylu helmu volí i tvar pokryvadel, pro gotiku jednoduchá, pro další styly bohatší. Pokryvadla jsou pravidelně dvoubarevná, při čemž barva bílá - stříbro a barva žlutá - zlato jsou vždy na spodní straně. Kožešiny jsou i zde obojetné, mohou tedy být navrch i vespod. Vyskytuje se ale velmi zřídka, jen podšití hermelinem byvá častější. Podle starých diplomů mají pokryvadla uměle splývat po stranách štitu. To ovšem neznamená, že toto splývání musíme přehánět. Přiznáme si, že jednoduchost je u pokryvadel učelná i krásná.

K a p i t o l a VI.

O KLENOTU

Lat. coronaria, franc. cimier, něm. Helmkleinod,
angl. crest

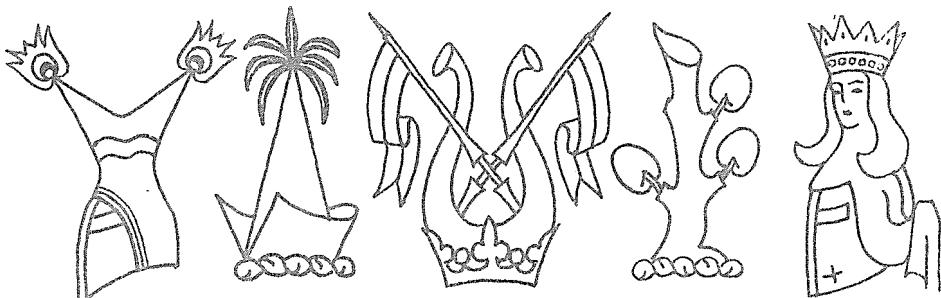
Viděli jsme ploché vrchní části helm hrncovitých i kbelíkovitých. Tyto plochy volaly přímo po nějaké plastické ozdobě. Helmy se sice zpočátku pomalovávaly různobarevnými pruhy, ty ale nemohly dobré přispět k identifikaci toho, kdo helm nosil. Z pruhů se nedá sestavit

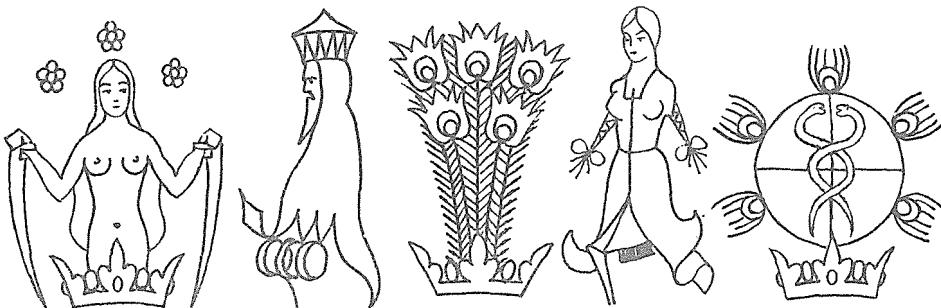
tolik kombinací, aby odpovídaly počtu znamení na štítech. Ozdobit helm něčím na vrcholu, co by bylo i zdáli viditelné, byl tedy úkol pro dovedné řemeslníky. Tak vznikl klenot, který vedle štítu se znamením je druhou nejvýznamnější složkou znaku.

Nebudeme probírat co vše může být klenotem, všimneme si hlavně, jak a z čeho byl klenot vytvořen a jak byl připevněn k helmu.

Nejstarší zpodobení klenotu vidíme na pečetích z konce 13. století. Zatím co na pečeti Vítkové z r. 1255 vidíme postavu rytíře s hrnečitým helmem bez ozdob, jsou již na pečetích Oldřicha z Hradce z r. 1300 a Smila z Lichtenburka z r. 1278 hrnečité helmy ozdobené, v prvním případě dvěma růžemi, ve druhém parchy, v obou případech vycházejí ale tyto ozdoby se stran helmu. Na vrcholu helmu se vytvořily první klenoty začátkem století čtrnáctého. Byla to znamení vymodelované nebo namalované na deskách rozličných tvarů, zdobených na rozích a kranach perním, reliéfkami i jinými drobnými předměty. V cizině nejstarší klenoty jsou jakési znamení zdobené dvourohé čepice, které se přetahovaly přes helm a tvořily tak i jeho ochranu. U nás se neujaly, zato klenot podle našeho pojetí se vžíval více a více.

Rýval stejného motivu jako znamení na štítě, ale nestalo se to pravidlem. Stejný motiv měli Škopkové z Otradovic - zlatý škopek, Žižka z Trocnova - červený raka, rozdělení Vítkovci růži, i když v různých barvách. Oproti tomu rytíři z Lobkovic i páni z Lobkovic do časů bělohradských měli stříbrný štit s červenou hlavou a co klenot červený toulec s bílým pštrosím perem, Bechynové z Lažen tři červené plovoucí kapry ve stříbrném štítě a bílý a červený roh se zkříženými dřevci zakončenými malým praporčekem, vpravo červeným, vlevo bílým, co velmi pěkný složitý klenot. Při rozdělení rodu na několik pošlostí nebo větví měnil se jen klenot, štit zůstával beze změn. Hronovci měli všichni zlatý štit s černými zkříženými ostrvemi, ale

větev Berků z Dubé měla co klenot zlaté křídlo s ostrvemi jako na štítě, větev pánů z Lichtenburku chochol z pávích per a kapra na polštáři, větev pánů z Fridlantu tři chocholy z pávích per na dlouhých hůlkách.

Obecná znamení se dala jako klenot vytvářet poměrně snadno. Materiálem bylo dřevo, kůže, kovy, přirozené rohy, pera a mnoho dalších předmětů přirozených i řemeslné výroby. Rohy byly používány původně skutečné a byly poměrně malé. Později se uměle prodlužovaly, zakončovaly nástavky a všelijak zdobily nejen barvou, ale i drobnými praporcečky, lístky, perý, račími klepety, ba i lidské ruce - dlan se všemi prsty až k zapěstí - zdobili klenot ve znaku Dubských z Třebomyslic, či spíše dva černé bivolí rohy, které byly také znamením v modrém štítě. Křídla orličí nebo supí nebyla nikdy přirozená. Jednotlivá pera byla seřazena v rádcích a nalepena na prkénko nebo tuhou podložku. Křídla bývala také vyřezávána ze dřeva, nebo vysekávána z plechu nebo kůže a vyskytuje se ve všech heraldických barvách. Křídla rozložená tak, že vidíme obě, nazýváme otevřenými, pakliže se kryjí částečně nebo úplně jsou to křídla zavřená. Dokladem řemeslné výroby křídel může být klenot moravského znaku, kde tři černá pera se střídají se třemi zlatými. Ve skutečnosti byla těmito trojicemi per ozdobena na svém obvodu deska vějířovitého tvaru, polepená perím tak, že vzniklo opravdové křídlo. Fantazie si mohla zapracovat na loutkách představujících trup lidí a zvířat. Rikáme jim rostoucí, protože se vytvářely jakoby rostly z pokryvadel, nebo obráceně řečeno, kabát nebo sukně loutky, právě tak jako kůže krku psa nebo jiného zvířete, přecházely v krydla bez jakéhokoli spojovacího mezičlánku. Kde to nebylo možno - u kýt, obrněných ramen, chocholů, křídel aj. - začišťovalo se připevnění na helm točenici spletenu ze dvou pruhů látek, pravidelně barevně shodných s pokryvadly. Později byla točenice nahražena helmovou nebo přilbicovou korunou, ta ale nemá nic společného s korunami hodnostními.

Byla spíše produktem doby. Vždy záleželo totiž na umu umělce nebo řemeslníka, aby klenot co nejvíce působil. Snaha po nádherě se často i přeháněla a není divu, že koruna byla považována za víc, než prostá točenice.

Šest kapitol, ve kterých jsme probrali základní prvky znaku, zakončeme ukázkou několika zajímavých klenotů, které dopoví to, co snad nebylo dosud jasné řečeno.

K a p i t o l a VII.

O VEDLEJŠÍCH ČÁSTÍCH ZNAKU

Je jich dost. Také ony vznikly z touhy dát pocítit nadheru znaku, moc, bohatství a nadřazenost. Byl to prakticky nutný vývoj, poněvadž větší množství je nepřehledné a zaškatulkovanost tuto nepřehlednost mírní. Počet znaků nesporně vzrůstal, šlechta se rozdělila na řadu stupňů a pošlostí, vznikaly znaky městské a znaky některých institucí. To bylo pravděpodobně příčinou vzniku vedlejších částí, které znak nepodminují, slouží hlavně jeho výzdobě a jsou proto nazývány kusy honosnými nebo čestnými.

Honosné kusy daly by se vtěsnat do těchto skupinek:

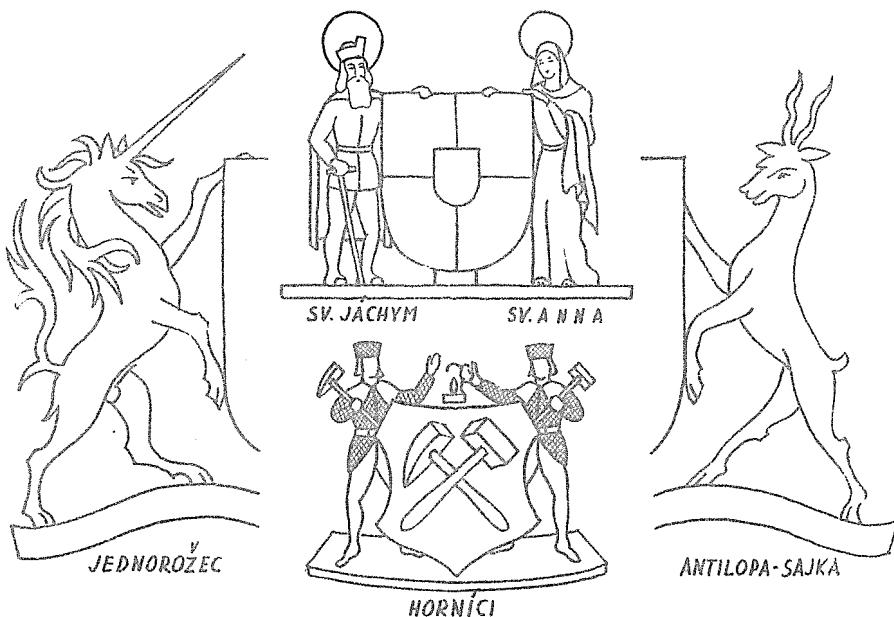
- a/ nosiči nebo strážci štítu - štítonoši
- b/ znakové stany a pláště
- c/ prapory, vlajky, korouhvě a standarty
- d/ koruny, klobouky a čepice
- e/ odznaky a jiné atributy
- f/ rády a vyznamenání
- g/ devizy a hesla.

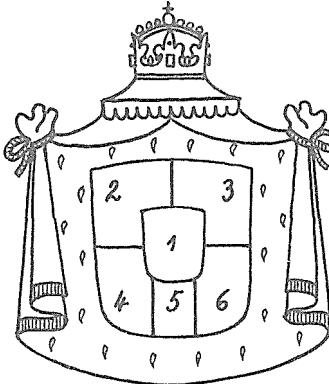
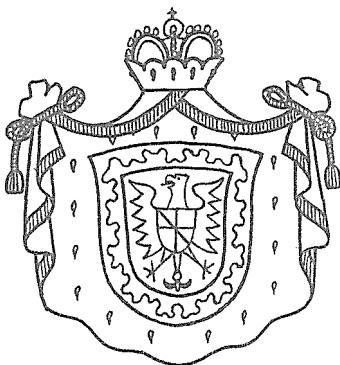
První skupina se jmenuje latinsky atlantes, francouzsky tenants nebo soutiens, německy Schildhalter a anglicky supporters. Nosiči štítu povstali asi z pečetí, na nichž bývaly téměř pravidelně postavy, které držely bud štít se znamením nebo jen znamení. Vítek z Prčeč měl na své pečeti z roku 1220 postavu rytíře s hrncovitým helmem, s korouhví a se štítem s pětilistou růží. Podobnou upravu vidíme i na pečetích jiných rodů. Postav jako strážců štítu není ale v české heraldice mnoho, ve větší oblibě byli lvi, medvědi /Rožmberkové/, orlice, bájny pták noh i jiná zvířata. Pokud to byly postavy, byli to hlavně andělé, některí svatí /sv. Jáchym a sv. Anna u znaku města Jáchymova/ nebo slavnostně krojovaní havíři / u znaku města Stříbra /.

Daleko bohatší co do množství i pestrosti jsou štítonoši v heraldice anglické. Štit v ní stráží ku př. morští konfíceji /Pocock/, papoušci /earl of Scarborough/, čápi

/vévoda of Montrose/, pegasi /markýz of Queensberry/, labutě /earl of Warwick/, sojky /vévoda of Hamilton/, nebo stříbrný jednorožec a modrý býk /vévoda of Somerset/. Vysoce zajímaví jsou strážci štítu Oxfordu, a to slon z černého hermelínu s bílým uchem, zlatými kly a stříbrným řetězem kolem krku a těla a zelený bobr /biber/ s modrostříbrným ocasem a se zlatou korunou kolem krku, od níž je veden zlatý řetěz kolem bobřího těla. Samozřejmě jsou anglickými štítonoši i lvi, chrti, orlice, jeleni, Neptun a mořská panna, vojáci v historických uniformách pěšší i na koních a mnoho dalších včetně běžných i kuriozit.

V jiných zemích – Francii, Holandsku, Německu i jinde – nejsou strážci štítu v takové rozmanitosti a v takové oblibě. Anglie má nesporný primát. Tento závěr doplníme ještě tím, že strážce na heraldické pravé straně označuje angličtina slovem dexter, na levé sinistr.

1^V ČECHY, 2 MORAVA, 3 SLEZSKO, 4 LUŽICE HOR., 5 TĚSÍNSKO, 6 LUŽICE DOL.

Druhá skupina - znakové stany a pláště - není obsáhlá. Znakový stan, který užívají toliko suverenní panovníci, liší se od znakového pláště jedině úpravou hořejší části. Jasné to vidíme na vyobrazení. Stan, právě tak jako pláště, je z aksamitu, podšity hermelínem a zdobený zlatými šňůrami, třepením a třapci. Aksamit je zpravidla tmavě červený, jen stan francouzského krále býval modrý. U stanu je vytvořena jakási kopule, na které je posazena koruna, u pláště celé uspořádání z koruny vychází nebo splývá. Na hermelínovou podšívku klade se znak se všemi sounáležitostmi, tedy s helmy, klenoty, strážci štítu i případnými dalšími atributy. Znakový pláště přísluší rodinám vévodským a knížecím, ačkoliv i několik starších rodin hrařebcích jej používá. Koruna v tom případě není ovšem vévodská, ale hraběcí.

Další skupina - prapory, vlajky, korouhve, standarty - určí nám především rozdíl mezi těmito čtyřmi alternativa- mi. Prapor je pevně přibit k žerdi nebo ratišti, vlajka se k žerdi vytahuje. Barvy a rozměry jsou vždy přesně určeny, u symbolů státních zákonem.

Prapůvod musíme hledat v korouhví. Ta byla tvaru nízkého obdélníku s dlouhým vlajícím pruhem, byla pevně připevněna k ratišti /řemínky, pásky nebo ozdobnými provazci/ a znamení na ní bylo vždy obráceno směrem k ratišti. Během vývoje dostal vlající pruh pevného zahnutého cípu zakončeného třapcem. Ale i to se změnilo, korouhev se stala téměř čvercovitou a byla ozdobena zlatým třepením po celém volném obvodě. Tento tvar je již uznávané heraldický a užíváme ho, tvoří-li oficielní součást znaku. Později zmizelo zlaté třepení a bylo nahrazeno ozdobným lemem. To ale jde již spíše o standartu, kterou se speciálním znakem uprostřed mají hlavy států a s emblémy toho kterého pluku i vojenská tělesa.

Je nutno se zmínit i o korouhvích užívaných při církevních obřadech. Tyto korouhve s vyšitými obrazy kříže nebo svatých jsou zajímavé i proto, že se řídí mezi nejstarší heraldická známení. Známe je ku př. ze znaku města Trenčína, nebo ze znaku hrabství Feldkirchen, který byl součástí velkého znaku rakousko-uherského.

Drobné praporky tvoří často součást klenotu nebo i klenot sám. Kladenci z Kladna měli rohy svého klenotu ozdobeny osmi bílými, červeně lemovanými praporečky /4 + 4/, Trčkové z Lípy dvanácti - po šesti na každém rohu - a to střídavě bílými a červenými. Prapory co klenot vidíme na velkém znaku města Prahy, na třetím helmu knížat z Colloredo a Mannsfeldu i na řadě znaků dalších.

Žerd u všech druhů praporů i praporků bývá většinou stejně silná a hladká, ale jsou i žerdě ve tvaru dřevce, tedy se sníženým proužkem pro uchopení. To je z dob, kdy rytíři zdobili své dřevce malým praporečkem pod špicí.

Skupina o korunách a kloboucích /ev. čepicích/ je značně obsáhlá a budeme ji dokumentovat hlavně kresbami. Koruna byla vždy výsadním odznakem suverenity, tedy odznakem panovníků a panujících knížat. Stalo se ale zvykem, že i další stupň řečtiny směly označovat výši své hodnosti korunou. Nebyla to ovšem koruna suveréna. Tvar i výzdoba těchto hodnostních korun byly přesně stanoveny, nejsou ale ve všech zemích shodné.

V zemích evropského kontinentu existovaly tyto koruny prakticky jen jako kresby ve znaku, nebyly zlatníky zhotoveny a nebyl proto také nošeny. Oproti tomu v Anglii bývá šlechtě při minorádních přiležitostech předepsán úbor, jehož součástí je nejen velurový plášt s určitým počtem hermelínových pruhů, ale hlavně hodnostní koruna.

Nejstarší korunou, která prý byla zhotovena z hřebu, kterým byl přibit Kristus na kříž, je koruna železná nebo lombardská. Je to bohatě drahokamý zdobený oblouček, podobný velkému prstenu, vyrobený v šestém století a darovaný papežem Rehořem I. lombardské princezně.

Druhou v pořadí je koruna svatoštěpánská se dvěma letopočty vzniku. V roce 1000 daroval papež Sylvestr II. uherskému králi Štěpánu I. /997 - 1038/ vrchní část této koruny, zatím co spodní část získal od papeže Rehoře VII. Štěpánův pátý nástupce král Gejza I. /1074-77/ asi o 70 let později.

Další koruna Svaté říše římské byla dotvořena až ve 13. století za císaře Konráda IV. /Kunráta/. Tato koruna se také nazývá korunou Karla Velikého.

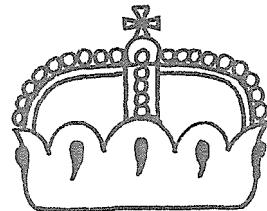
Naše koruna svatováclavská byla zhotovena z příkazu Karla IV. podle vzoru staré koruny. Je ovšem možné, že tato stará koruna byla jen přepracována a doplněna drahokamy, aby byla důstojnou českého krále v té době opravdu mocného.

Z dalších význačných korun jmenujme korunu rakouskou, zhotovenou v 16. století na přání Rudolfa II. a trojsobnou korunu papežskou zvanou tiara. Tiara je vlastně třemi korunami ozdobená mitra. První korunu přidal ke své mitře papež Alexandr III. /1159-81/ ve století dvanáctém, v dalším století to byl papež Bonifác VIII. /1294-1303/, který přidal korunu druhou a třetí navrhl Klement V. /1305-14/ ve století čtrnáctém.

Hodnostní koruny jsou novodobějším produktem. V době rozkvětu heraldiky a rytířského středověku nikdo nepoznal ve výstroji rytíře nějaký odlišný stupeň šlechtictví. Všeobecně platilo, že štít a helm jsou krásnými vnějšími znaky šlechtice, ale skutečným šlechticem je jen ten, kdo šlechtěný myslí a jedná. Nikomu nenapadlo nějakými zvláštními znameními rozlišovat pány od vlastků, osobnost rytíře určovalo znamení na štítě a klenot na helmu. Tedy rytířství v pravém slova smyslu.

Doba a touha po vnějším přepychu přinesly v dalším vývoji změny, které nesloužily hlavním posláním rytířů. Šlechtic přestal být rovnocenným druhým šlechticům, kteří pro svoji moc a své majetky se považovali za šlechtice vyššího postavení a tak vznikly různé hodnotní stupně, které užívaly jako vnější označení hodnotní koruny různých tvarů. Společným rysem všech hodnotních korun jsou ale perly a zlaté trojlisty, u vyšších stupňů i žebra posázená perlami.

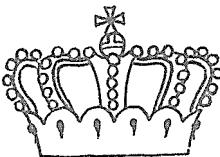
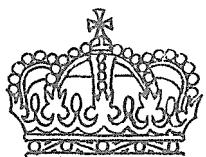
Klobouky nebo čepice se podobají korunám, odpadá u nich spodní část s listy a perlami a je nahrazena hermelínovým lemem.

Tento lem je nejen velmi hezký, ale také pohodlnější než kovový oblouček koruny. Není proto divu, že doznal značné obliby u osob, které v rámci svého úřadu korunu skutečně nosily. Byly to kromě panovníka jen dva nejvyšší hodnotní stupně a počet černých očásků, nebo snad správněji počet hermelínových kožek, tyto stupně rozlišoval.

Šlechtických hodnotí bylo v každé zemi několik. Nemůžeme se samozřejmě zmínit o všech. Podrobněji probereme jen ty, které mají blízko k heraldice naší, o jiných se zmíníme jen rámcově.

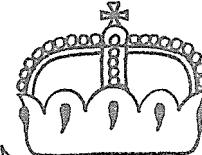
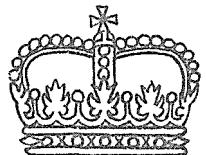
Německo

Velkovévoda a kurfirst.

Koruna: 5 listů, 4 perly, 5 žeber

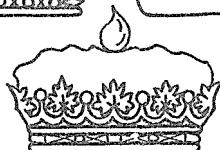
Klobouk: 6 ocásků, 5 žeber

Vévoda a kníže.

Koruna: 5 listů, 4 perly, 3 žebra

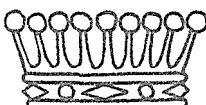
Klobouk: 4 ocásky, 3 žebra

Hrabata s predikátem "Jasnost".

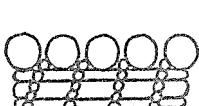
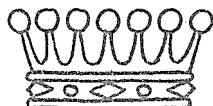
Koruna: 5 listů, 4 perly, aksamit.
dýnko

/t. zv. Erlauchtkrone/

Hrabě /Graf/.

Koruna - nový tvar: 9 viditelných perel
" - starý " : 5 listů

Svobodný pán /Freiherr/.

Koruna - nový tvar: 7 viditelných perel
" - starý " : 5 perel

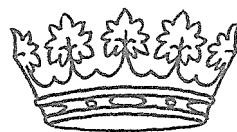
Rakousko /císařské/

Koruny a klobouky jsou obdobné, jen šlechtické stupně mají jiná jména. Nejvyšší stupeň po císaři byla arciknížata, pak následují knížata, hrabata, baroni, svobodní páni a prostí šlechtici. Poslední tři stupně jsou často zaměňovány a i koruna o pěti viditelných perlách není de jure zcela jasná.

Francie

Císařská koruna francouzská má oblouček s pěti zlatými trojlisty - stylisované listy divokého celeru - perlami posázená goticky lomená žebra jsou vyplněna aksamitem tak, že je koruna uzavřena. Královská koruna má oblouček zdobený pěti liliemi a pět perlami posázených žeber. Původně byla otevřená, od 15. století byla také uzavřena modrým aksamitovým dýnkem. Počet listů, lilií a žeber rozumíme viditelných.

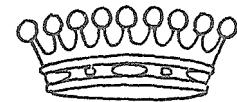
Vévoda /le due/
Koruna: 5 trojlistů

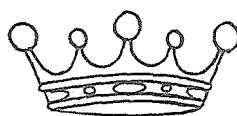
Markýz /le marquis/
Koruna: 3 trojlisty a mezi nimi
po třech perlách.

Hrabě /le comte/
9 perel

Vicomte

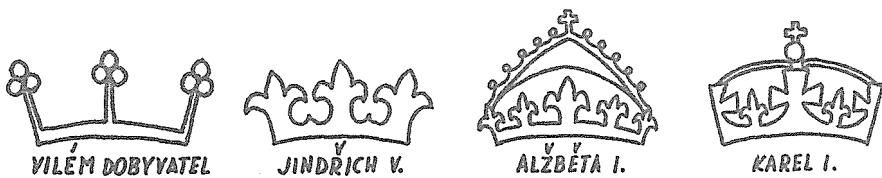

Baron

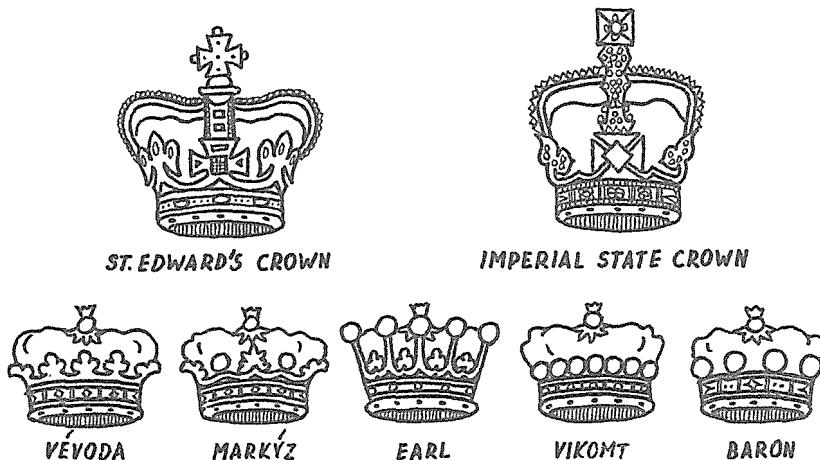

Anglie

Zde stojí za to sledovat tvary korun již od Viléma Dobytce. Najdeme vždy něco zajímavého a podrobnější studie by dala dost obsežnou knížku. První čtyři kresby, které uvádíme, jsou koruny Viléma Dobytce, Jindřicha V., Alžběty I. a Karla I.

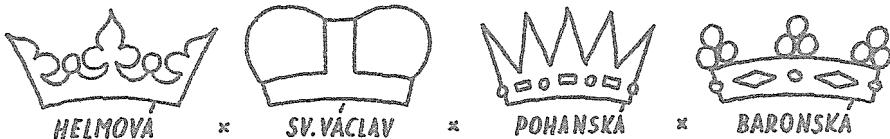
Koruna Karla I. stala se základem pro výzdobu dnes používaných korun při korunovaci, a to koruny sv. Eduarda a koruny Britského imperia. Výzoba spočívá ve střídání křížů a heraldických lilií. Schema obou klademe do čela a doplňujeme je korunami pěti šlechtických stupňů – vévodů, markýzů, earlů, viscountů a baronů.

Listy na těchto korunách jsou stylisací listů jahodových /strawberry leaf/, nelíší se ale příliš od listů divokého celaru /céleri sauvage/. Snad nejsou tak sevřené.

V podrobné studii anglické heraldiky dalo by se říci ještě mnoho zajímavého, ale rozlučme se s touto zemí nejbohatší tradice konstatováním, že výtvarně nevylučuje nová pojetí. Při korunovaci prince Charlesa na prince waleského byla koruna, kterou ho královna korunovala, opravdu moderního tvaru.

Skrupinu samu zakončíme obrázky koruny helmové /přilbitové či heroltské/, která by na helmu nikdy neměla být zaměňována za helmu hodnostní, vévodského klobouku sv. Václava, baronské koruny užívané v Belgii a sousedících zemích a koruny pohanské, kterou mají Vratislavové z Mitrovic místo koruny helmové.

Atributy a odznaky. Co je atribut? Je to vlastně také odznak či spíše symbol vyhrazený jen pro svého nositele. Prostě a jednoduše vysvětleno sv. Vít má knihu a kohouta, lékař Aescalupovu hůl, sv. Jan Nepomucký pět hvězd. Z tohoto atributu vytvořil genialní Santini kouzelní kostelík ve Žďáru na Moravě. Taktéž jednoduše se nedá ale vysvětlit funkce atributů v heraldice. Ta byla tvořena dějinami a složitost dějin podmínkuje i její složitost. Heraldik by měl znát, že císař německý byl volen sedmi kurfirsty, z nichž jeden byl král český a jeho hodnost byla arcibiskupská. Ostatní měli také hodnosti – arcikomoří, arcimarsál, arcikraječ a říšský korouhevník – a všechny tyto hodnosti /a ještě mnohé jiné/ byly označovány speciálními atributy. Arcibiskup měl po stranách znaku dvě číše. Král český měl ale také svého číšníka – dědičná hodnost Wartenberků – a ten na rozdíl od "arci" měl číši jen jednu.

Nezi nejstarší hodnostní atributy patří právem pepeřské zkřížené klíče, pokosem zlatý a pošíkem stříbrný. Klíčů se bud za štit, nebo nad něj. Klíče jako symbol byly užívány již v době předheraldické.

Po způsobu zkřížených klíčů podkládá se štit někdy kotvou, maršálskou holí, lafetami děl i jinými zbranemi, u paty štítu ležícími prapory a podobně. Obnažený meč zkřížený s berlou suveránských duchovních knížat, kotvu pod štítem admirála a maršálskou hůl u maršála je možno připustit, o dalších "atributech" je lépe posložit.

Anglická heraldika uznává jakousi zkratku znaku, atribut, který nazývá badge. Plantageneti měli růži zlatou, Lancasteři červenou a Yorkští bílou, Richard III. divokého konce, Jindřich VIII. červeného draka. Svůj badge mají také země tvořící Spojené království. Symbolem Anglie je růže červenobílá, Skotska bedlák, Irska jetelové listy a Walesu drak. Ze i u nás měl Václav IV. svého lednáčka v závoji, potvrzuje jen skutečnou světovost heraldiky.

Do heraldiky ale nepatří odznaky sportovních nebo jiných korporací, i když jsou jejich emblémy umístěny na zdrobnělých tvarech štítů. Nepatří do ní také firemní znaky sebeheraldičtěji provedené, nebo tolik oblíbené znaky na podnicích pohostinství.

Patří do ní ale drobná znamení umístěná na štítech, kterým říkáme příznaky. Jsou pro ně rozličné důvody. Rámcové řečeno znamenají odlišení rodových větví vedlejších nebo mladších, prvorodenství a posloupnost později narozených, legitimní nebo nelegitimní původ, ba dokonce i nečestný čin nositele znaku.

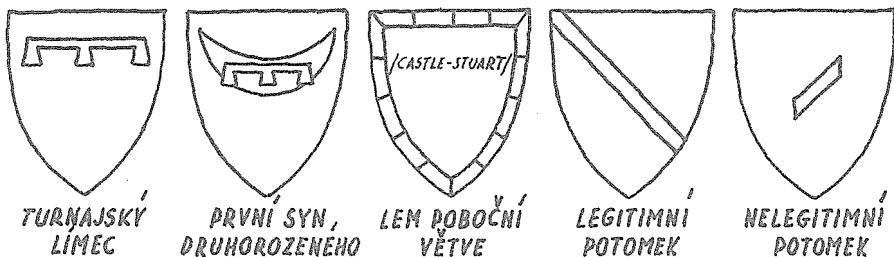
Mnohé z těchto příznaků /brisures/ nebyly v české heraldice nikdy použity. U nás se vedlejší větve označovaly ponejvíce změněnou barvou štítu i znamení, při čemž zůstávalo znamení totéž /ruže Vítkovců, kohout Herantů z Polžic/, nebo se zvětšoval či zmenšoval počet znamení /větve rodu Buziců, rodu Vršovců, nebo znamení čápa/, a měnil se také jen klenot jako u rodu Hronoviců.

Ve Francii a Anglii byly brisury ve velké oblibě. Prvorodený syn francouzského krále – zvaný Dauphin – měl sice štít čtvrcený /1 a 4 pole modré se třemi zlatými liliemi, 2. a 3. pole stříbrné s modrým delfínem/, ale druhorozený syn měl i brisuru, která se dodnes užívá, a to tak zvaný turnajský límec, nebo podle Rybického turnajský či heroltský obojek. Byl stříbrný a posazen pod horní hranou modrého štítu se třemi zlatými liliemi.

V Anglii měl a má turnajský límec na znaku Anglie vždy prvorodený syn – princ z Walesu – druhý princ klade na znak půlměsíc, třetí ostruhové kolečko, čtvrtý ptáčka zvaného martlett, další prsten, lilia, růži, kříž. Děti téhoto prince přejímají znak svého otce, ale brisuru doplnují drobnější brisurovou posloupnosti. Tak prvorodený syn prince Waleského má na turnajském límci malý turnajský límec, druhý malý půlměsíc. Prvorodený syn druhého prince má malý turnajský límec na půlměsici, druhý malý půlměsíc na půlměsici větším, atd.

Legitimní původ se označuje buď úzkým lemem, nebo jde-li o vétev vedlejší nebo mladší úzkým pruhem pokosem, neletimní proužkem opačného směru, tedy pošíkem. V obou případech užívá se také jen část proužku /i zcela malá/ ve středu štítu.

K uvedenému je možno ještě dodat, že pro brisury neplatí pravidlo o barvě na kov a kovu na barvu. Jsou obojetné.

Řády a vyznamenání.

Zmínilí jsme se již o tom, že některé řády se ustavily jako čistě světské a že přijetí do řádu, nebo jeho udělení, bylo a je považováno za vyznamenání. Takovéto řády založil obvykle panovník a odměňoval jimi zásluhy o stát. Protože zásluhy nejsou vždy stejné, vzniklo logicky několik stupňů nebo tříd řádových, které se rozlišují svou vnitřní dekorací. Nejvyšší stupeň je velkokříž. Jeho dekorace sestává ze zlatého ozdobného řetězu se zavěšeným symbolem řádu, který se nazývá colana, dále z hvězdy nošené na levé nebo pravé straně prsou a z velkostuhy splývající od ramene přes prsa k boku. I zde jsou možny oba směry. Někdy, je-li colana, nenosí se velkostuha, může to být ale i naopak. V tom případě je symbol řádu zavěšen na konci velkostuhy.

Druhý stupeň má pravidelně řádový kříž nebo symbol na užší stuze kolem krku a řádovou hvězdu, další stupeň již jen stuhu kolem krku bez řádové hvězdy, po něm následující stupeň nebo stupně se označují medailí na prsou. Znalost všech podrobností řádových statutů tvoří rozsáhlý pododbor heraldiky, který se nazývá faleristika. My z něj chceme pro tuto chvíli jen zapojení řádu a vyznamenání mezi vedlejší části znaku.

Mohou tvořit součást znaku. Má-li majitel znaku velkokříž některého řádu, ovine si řádový řetěz kolem štítu. Známe řadu příkladů, kdy štít je obtočen řetězem řádu Zlatého rouna, který založil v roce 1429 burgundský vévoda Filip Dobrý a který se stal nejdřívejším vyznamenáním rakouské i španělské větve rodu Habsburků. Anglický státní znak je obtočen symbolem řádu Podvazkového, založeného v roce 1350 Edwardem III. Je to modrá zlatem lemovaná pásek se zlatou přezkou a zlatým nápisem "Honi soit qui mal y pense". Severočeské městečko Jevzé má – užívá-li ho dosud svůj městský znak se značkou vartemberkých barev /štít štípený zlatá a černě/ obtočený zeleným ještěrem nebo drakem. Je to symbol uherského Dráčího řádu, který udělil král Zikmund Čeňku z Vartemberka za to, že se odvrátil od Husitů a připojil se k nám.

U spodku štítu některých znaků francouzských měst vidíme na stuhách zavěšená vyznamenání, která dostala tato města za statečné chování a odpor během druhé světové války. Jsou to ku př. města Paříž, Lille, Reims /Reims/ a Nancy, která byla vyznamenána Čestnou legií a Vojenským křížem.

U spodku štítů se umisťují také odznaky některých řádu /Maltský kříž na černé stuze/, někdy se ale kříž podkládá pod štit, že jsou vidět jen konec křížových ramen /zelený kříž sv. Lazara/. O způsobu umístění rozhoduje statut příslušného řádu.

Tyto odstavečky o řádech a vyznamenáních doplňme ještě poznámkou, že nás význačný faleristický badatel Václav Měřička napsal knihu "Řády a vyznamenání", kterou v několika jazycích a se spoustou barevných i černých fotografií snad všech řádu vydala Artia. Je to vynikající pomocka pro studium výše uvedeného.

Je ale ještě jeden heraldický prvek, o kterém jsme dosud neovořili a kterým vyčerpáme kapitolu o vedlejších částech znaku. Pod patou štítu - někdy i nad ním - bývá umístěna pásek, úměrně ke znaku široká a opatřená nápisem. Je-li dole, je to deviza či heslo, které si nositel znaku mohl sám zvolit. Barva pásky i tvar písma mají vhodně doplnovat krest znaku. Je-li pásek nad znakem, říkáme tomu válečný pokřík /cri de guerre/. Pro devizu uvádíme jako příklad heslo ze standarty presidenta republiky "Pravda vítězí" nebo heslo našeho hlavního města "Praha matka měst", pro válečný pokřík je velmi přiléhavé "Ku předu!" nebo "Nedejme se!", i když Dr. Fr. L. Rieger má toto povzbuzování pod znakem jako devizu.

K a p i t o l a VIII.

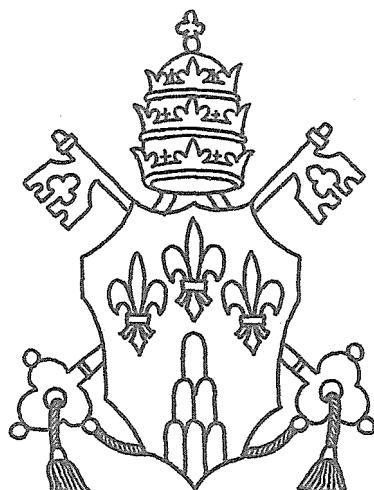
CÍRKEVNÍ HERALDIKA

S rozmachem heraldiky rytířské se paralelně vyvíjela a své úspěchy množila i heraldika církevní. Nelze se tomu divit. Církevní moc přesáhla mnohdy moc světskou, hrozby muk pekelných a vyobcování z církve působily nejen na prostý lid, ale zasáhly i stavy nejvyšší. Vědomí moci vzbuzovalo touhu po vnější okázalosti a podlehli jí i ti, kteří měli být příkladem křesťanské pokory. Kardinál Richelieu byl více voják a státník než duchovní pastýř a podobné poměry byly i na papežském trůně. Vyšší kněží - někdy i ne-kněží - dostávali výnosné církevní úřady a prebendy a byli povyšováni mezi nejvyšší šlechtu. Baroko a Svatá inkvizice daly tomu korunu.

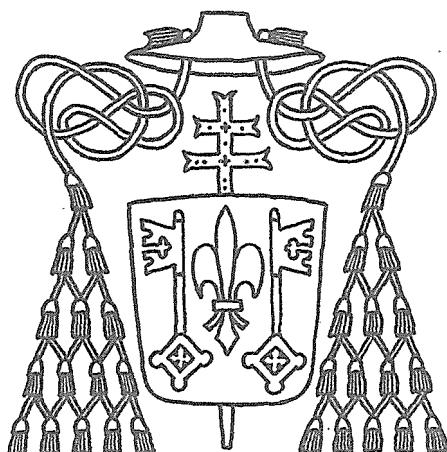
Nám ovšem nejde o vynesení nějakého odsudku nad minulostí, my chceme jen podchytit to, co z církevní heraldiky uznáváme i dnes, protože církevní heraldika je stále živá a trvá.

Je všeobecně známo, že arcibiskup pražský má titul knížece a má proto i svůj znak. Svoje znaky mají i biskupové, kapituly a řehole; nově jmenovaní biskupové si své znaky volí, kapituly užívají legálně své znaky staré, řehole spokojují se odznakem.

Velmi četné církevní hodnosti rozlišují se barvou klebouků, barvou a počtem třepetí a tvarom kříže, berly i jiných atributů. To je jednotně pro celý svět právě tak, jak oblečení církevních hodnostářů.

" SVATÝ OTEC "

" KARDINÁL BERAN "

Vyobrazení znaku kardinála Berana ukazuje nám, že nad vlastním znakem je klebouk se šňůrami a třepotí, které jsou po obou stranách znaku. Barva a počet těchto třepetí, právě tak jako barva klebouku, označuje určitý stupeň hierarchické hodnosti. Pokusme se o přehled těchto stupňů:

Hodnost	Klebouk	Třípce počet-barva	Další atributy
Kardinál	červený	15-červené	Patriarsí kříž
Patriarcha	zelený	15-zelené	
Arcibiskup	zelený	10-zelené	Mitra /pedum/, patriarsí kříž, berla /pastora- le/
Biskup	zelený	6-zelené	Mitra, jednodu- chý kříž, berla
Arciopat	zelený	6-zelené	Mitra, berla
Prelát a papež- ský komoří	fialový	10-červené	
Apoštolský protonotář	fialový	6-červené	
Dom preláti, tajný komoří a tajný kaplan	fialový	6-fialové	
Čestní komoří a čestní kaplani	fialový	3-fialové	
Generál řádu	černý	6-černé	
Provinciál řádu	černý	3-černé	
Infulovaní opati	černý	3-černé	Mitra, opatská hůl
Převor, guardián a rektor	černý	2-černé	

Z přehledu je jasné, co vše podmiňuje některé hierar-
chické stupně. Mitra bývá u arcibiskupů, biskupů a arcio-
patů bohatěji vyzdobena než u infulovaných opatů. Hlavy
berlí jsou také vyšperkovány. Arcibiskupská a biskupská
berla má být obrácena ke kříži - tedy vpravo - zatím co
prostší arciopatská a opatská hůl jsou obráceny vlevo.
Není to pravidlo, ale více než často se to dodržuje prav-
děpodobně z důvodu heraldické kurtoasie, z úcty ke kříži.

K charakteristice znaků arcibiskupů a biskupů, kterí
mají hodnost knížat /kníže arcibiskup pražský/ se může
jedná dodat, že jsou oprávněni položit svůj znak se vše-
mi atributy na hermelínovou podsíalku knížecího pláště
s vévodskou korunou. Mohou také zavěsit pod znak další
odznak své hodnosti pallium. Je to bílá páška se znameními

kříže, jejíž tvar jakoby nahražoval řádový řetěz. Pallium vidíme na podobiznách pražských arcibiskupů polovinou 16. století počínaje a polovinou 18. století konče.

Znak Jeho Svatosti /oficiální titul/ papeže Pavla VI. tvoří štít italského tvaru podložený zkříženými klíči - pokosem zlatý, pošikem stříbrný - jejichž hlavy jsou provázány červenou šnúrou. Nad štítem - červeným se stříbrnou horou a třemi stříbrnými liliemi - je posazena tiara, odznak suverenity. Tu také dotvrzuje vlastní papežův diplomatický aparát, jehož nunciové a legáti církevní heraldiku plně uplatňují a střeží. Dříve užíval papež roucho barvy nachové, dnes jsou jeho barvy bílá a zlatá /žlutá/. Bílá a žlutá je i jeho vlajka, ba i denní oděv je bílá, žlutě přepásaná klerika.

Církevní heraldika vznikala v poměrech, které dnes rádi odsuzujeme, ale jen díky oné době mohla se rozvinout tak bohatě.

K a p i t o l a IX.

ZNAKY MĚST

V prvních stoletích tohoto tisíc letí málokdo uměl číst a psát a to nejen prostý lid, ale i velmi mnozí urození. Ti si proto pro své písemnosti vydržovali písáře, který vyřizoval vše i za poddaná městečka a vsí a akta pečetil pánovou pečetí. Pečet je pravděpodobným základem pozdějších městských znaků, těch nejstarších určitě. To ovšem neznamená vzít starou pečet, obkreslit ji na papír do formy štítu, obarvit barvičkami a říci, že je to nejstarší znak města. Tak jednoduché to není. Pečet zůstává pečetí i když z ní můžeme usuzovat na původ znaku.

Během doby si vydržovali písáře i města - urburním písařem Hor Kutných byl zakladatel rodu Lobkoviců - která rostla, bohatla a lidsky řečeno "zdvíhala hlavu". Stoupající mocí měst se chopil panovník, který potřeboval jejich pomoc proti rozpínavosti šlechty a propůjčil městům dosavadní privilej šlechty - znak. Protože města královskí směla užívat znak stříbrného lva v červeném poli - tedy znak královský - napodobili mnozí šlechtici krále a zavázali si svá města propůjčením bud celého svého znaku /Šternberkové - Benešov/, nebo jen svým znamením doplnili ostatní kresbu štítu /Rožmberkové - Soběslav/. Tím se stalo, že řada měst má ve znaku růže všech barev rodu Vítkovců, nebo kolovratskou orlici, Šternberskou hvězdu, berkovské ostrvce, lva Valdštýnů, vrtbovské parohy a kruhy střídavých barev na červenou špicí děleném stříbrném štítě rodu Šliků.

Znak znamenal pro město přiznání určité suverenity, purkmistr byl již význačná osobnost a nejvíce snad umocnil toto postavení výkon soudnictví. Města směla vymáset i nejpřísnější rozsudky, směla odsuzovat k smrti a rozsudky směla také vykonávat.

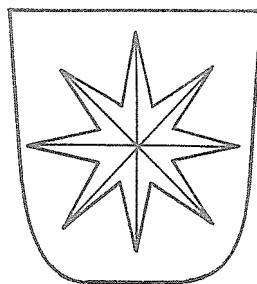
Kromě soudnictví dostávala města - hlavně větší - i výsadu, že směla opevnit svůj areál hradbami. Hradby měly svá cimbuří a stínky, v branách byla bud' okovaná vratá nebo železné mříže a nechyběla nikdy strážná věž, nebo i několik věží, které ale nepodmiňovaly vždy rozsáhlost a sílu opevnění. Není proto divu, že se hradby s věžemi staly základem velkého množství městských znaků a budiž vzdána čest heroltským úřadům, že kresby hradeb a věží nejsou stereotypní, ale liší se byť i jen nepatrnou podrobností.

Stalo se zvykem, že ohrazená města doplnovala svůj znak t. zv. hradební korunou. Ta není ale podstatnou částí znaku, je prvkem čistě dekorativním a nikde není zdůvodněno, že by měla být zlatá, stříbrná či jiných barev. Oblíbena je ve Francii, kde je zobrazována v četných variantách. Také Portugalsko nadalo znaky měst svých kolonií Angoly a Mozambiku honosnými hradebními korunami o pěti věžích.

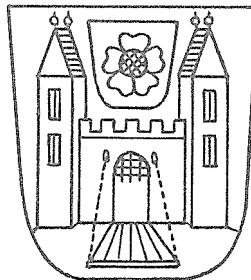
Oproti tomu ve Španělsku zdobí městské znaky koruna s pěti viditelnými trojlisty proloženými čtyřmi drobnými perlami, která je jen velmi zřídka vystřídána korunou o devíti heraldických liliích, mezi nimiž je osm lilií drobných. Korunu s pěti trojlisty mají v oblibě i v Belgii - patrně pozůstatek z dob, kdy byla ovládaná Španělkem - ale ani zde není její užívání pravidlem. Spíše by se dalo říci, že lze použít vše, co se koruně podobá.

Něco jiného je ovšem, je-li předepsán v blasonu určitý tvar koruny. To by mělo být dodržováno. Množí se ale případy, že mnoha města považují koruny nad štítem, anděla střežícího štít, nebo postavy svatých za přezitek a ze znaku je odstranují. Nemělo by se to dít. Města by měla být hrda na každou památku, která dotvrzuje jejich starobylost a měla by znaku věnovat co největší pozornost. Věnujeme-li na opravu historických památek každoročně desítky milionů, neměli bychom zapomínati na znaky, které vyžadují náklady skutečně minimální.

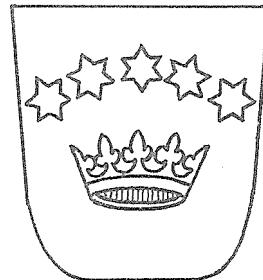
Městských znaků je enormní množství a popsání rozmanitosti námětu nemůže být předmětem této drobné publikace. Uvedeme ale několik znaků různých proveniencí, abychom tu to rozmanitost přece jen dokumentovali. Bude to několik většinou málo známých znaků měst českých, moravských i slovenských, znaky měst anglických /Sandwich, Derby, London-derry/, švýcarských /Freiburg, Schaffhausen/, španělských /Valencia, Valladolid/, německých /Kolín n. R., Merzig v Sársku/, polských /Gdansk, Gdynia/ a francouzských /Paříž - Paris, Bordeaux/.

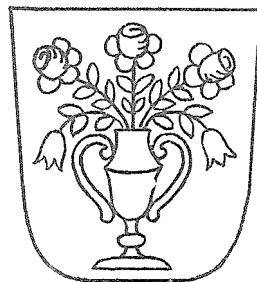
BENEŠOV

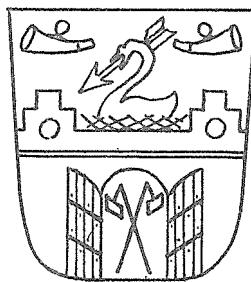
SOBĚSLAV

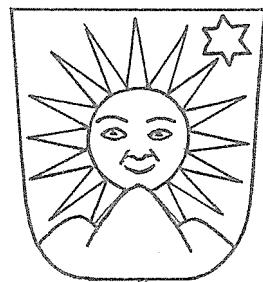
JANKOV

NOVÝ HRÁDEK

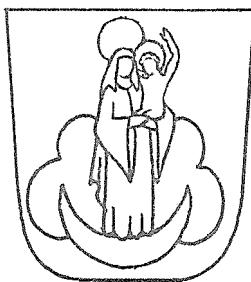
CHRASTAVA

OPOČNO

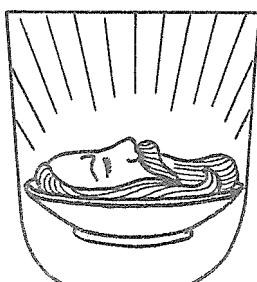
CHOČEN

NETOLICE

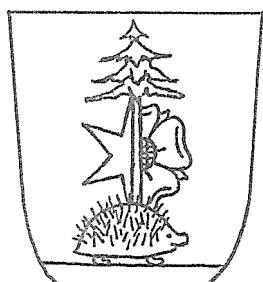
VYSOKÉ MÝTO

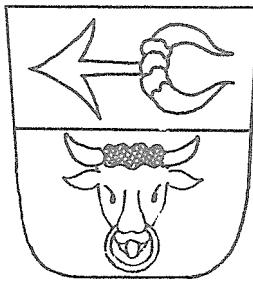
DAVLE

VLACHOVO BREZÍ

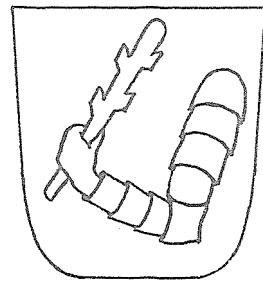
RÝCHNOV n. MALŠÍ

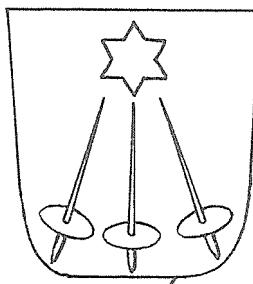
PLUMLOV

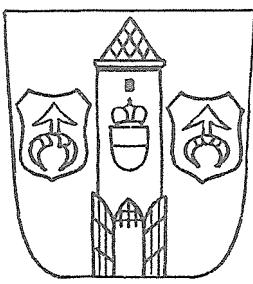
OSTRAVA

KYJOV

JAVORNÍK

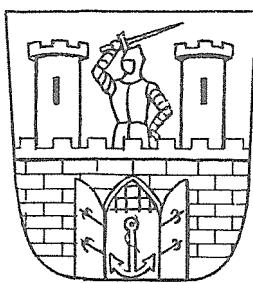
MOR. KRUMLOV

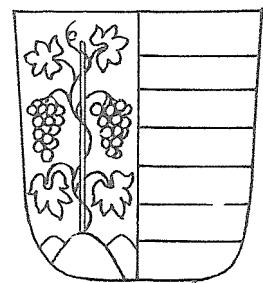
OPATOV

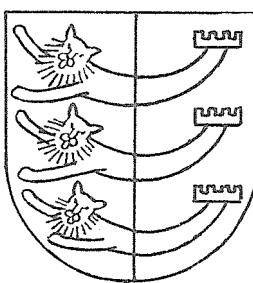
TRENČÍN

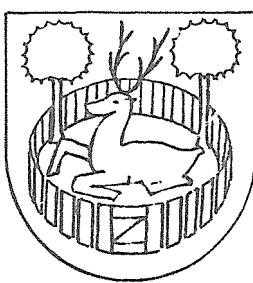
DOLNÝ KUBÍN

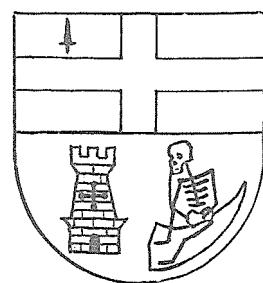
MODRÁ

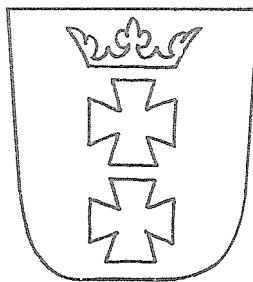
SANDWICH

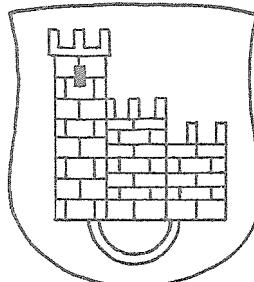
DERBY

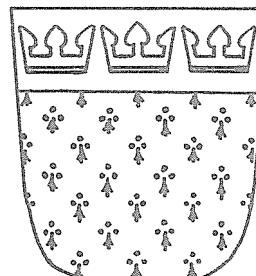
LONDONDERRY

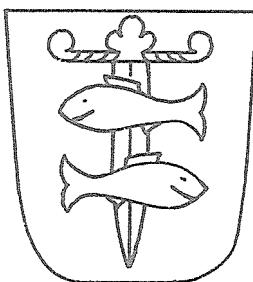
GDAŃSK

FREIBURG

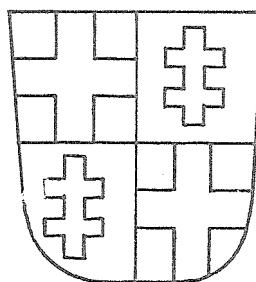
KOLIN n. RYNEM

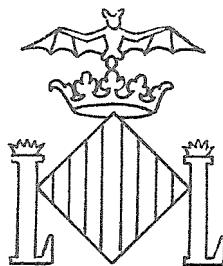
GDYNIA

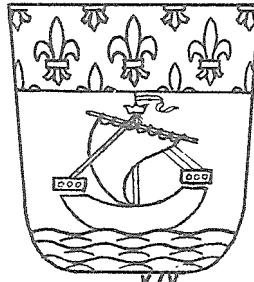
SCHAFFHAUSEN

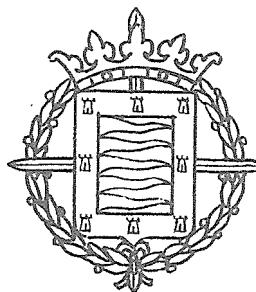
MERZIG

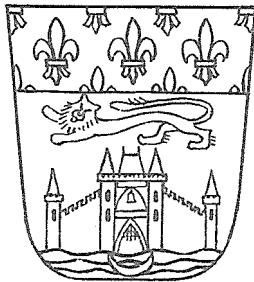
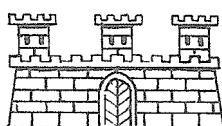
VALENCIA

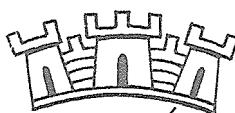
PARIZ

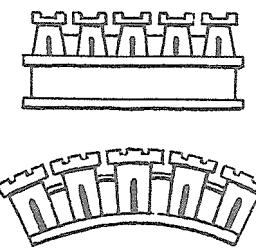
VALLADOLID

BORDEAUX

HRADEBNÍ —

— KORUNY

Z posledního znaku města Bordeaux daly by se vystopovat dějiny. Zlatý levhart v červeném poli jistě připomíná, že Guienne a Gascogne byly ještě ve 14. století pod vlivem Anglie, zlatými liliemi posázená modrá hlava štítu znamená převzetí vlády Francií a pevnostní hradby s mořem u paty štítu, na kterém se houpá stoupající stříbrný půlměsíc, dávají tušit středověké poslání tohoto města. Také znak Valencie je zajímavý nejen tvarem, ale hlavně stříbrným netopýrem nad znakem. Je to ojedinělé znamení ve světové heraldice a snad jen další španělské město Albacete se jím také může pochlubit.

Každý znak má v sobě něco, co nás zaujme, něco o čem bychom se rádi dozvěděli, proč to a ne něco jiného bylo na znak dáno. Bohužel zprávy o tom se nedochovaly, zůstávají jen domněinky, dedukce a nezaručené pověsti. Nová města, která svým vznikem získala v této době městský statut, měla by proto pamatovat na tuto okolnost a v obozích kronikách by mělo být zapsáno vše, co se kolem vytvoření a uznaní znaku seběhlo.

Nemůžeme si při té příležitosti odpustit několik dobré méněných heraldických rad. Volte vždy znak výrazný, ale co nejjednodušší. Nemusí na něm být ku př. obraz továrny, být se jí vaše nové město pyšnilo, protože továrna bude během let přestavována, doplnována a snad i zrušena, a její původní obraz pak nic neříká. O Pardubických každý ví, že mají ve znaku polovinu bílého koně v červeném poli, a přece toto město se skvělým průmyslem nemá kromě Velké pardubické s koněm nic společného. Je zde ale starobylá pověst o vzniku znaku a tou se pardubický pyšní víc, než svým perníkem. Jednoduchý, ale hezký znak by byl zeleně a černě štípený štit se zlatým hornickým kahanem. Každý hned pozná, že jde o hornické město a nemusí tam být těžní věž. Nevolte také podobu nějaké osobnosti. Je-li to osoba veřejně známá, musela by být přesně vytižena její podoba a to není lehké. Něco jiného je to ovšem u postav sv. Václava, nebo sv. Jiří, kde poznání zaručují štíty s plamenou orlicí a červeným křížem. Zásada heraldikova budiž, že méně znamená v heraldice více. Nepřepňujte tedy znak, ale snažte se výrazné znamení opravdu umělecky ztvárnit!

Kapitola X.

CO JEŠTĚ NEHYLO ŘEČENO

Je toho mnoho, velmi mnoho. Musela být nádherná podívaná na rytíře v lesklém brnění se štítem a klenotem svého rodu jedoucím na koni v kropíži z nejdražších látek, s řadou pážat, panošů a vlajkonošů oděných do barev svého pána. A což teprve průvod rytířů jedoucích ke korunovaci, k pasování nových spoluřuhů, nebo k turnajům a sedáním. Rožemberkové v bílém s červenými růžemi, Šternberkové modří se zlatými hvězdami a Berkové celí zlatí s černými ostrvemi. Při všech těchto příležitostech byl přesně stanovený řád - ceremonie. Vypsat tyto ceremoniely je totik látky, že je nebylo možno pojmut do této knížky, která původně měla být jen otiskem přednášky o heraldice, být trochu rozšířené.

Církevní hierarchie, řeholní a světské řády, znaky cehů, dekorace a vyznamenání, rozdíly mezi heraldikou jednotlivých zemí, heraldika na známkách celého světa a pochybná heraldika států zámořských zasluhují také větší rozbor. Je potřebí se vyrovnat podrobněji i s heraldikou anglickou, polskou, pobaltských států a dalších evropských zemí.

To vše bude obsahem dalšího dílu "Rukověti", v němž nebude opomnuto ani navázání nového pojetí sovětské heraldiky na heraldiku carského Ruska. Jíž teď uvedme jako příklad, že znak bývalé digistanské oblasti byl zlatý štit, ve kterém na modré patě stála červená pevnost o čtyřech věžích s branou. Nad branou je zvrácený červený půlměsíc a nad ním červená lví hlava s černýma očima a vyplazeným jazykem. Štit je doplněn císařskou korunou a s obou stran je ovinnut zlatými dubovými ratolestmi propletenými červenou stuhou. Není tu určitá podobnost s věnci kolem dnešních znaků sovětských republik?

Do tohoto dílu můžeme ale ještě zařadit o čem se také nemluvilo, a to, jak znak kreslit. Zdůrazněme kreslit a ne obkreslovat nebo kopírovat. V úvodní části byli citováni uznávání heraldici, kteří vesměs prohlašovali, že heraldika je nejen věda, ale i umění. A může být obkreslování nebo kopírování umění?

Máme-li správně nakreslit znak, musíme pochopit dobu, ve které vznikl. Nebudeme jistě kreslit znak prvního z Lobkoviců - stříbrný štit s červenou hlavou a bílým pštrosím perem v červeném touuci co klenotem - na barokním štítě s množstvím bohatě se proplétajících fafrnochů a s turnajským helmem. První Lobkovic se stal rytířem v r. 1418, tedy v rozkvětu gotiky. Zvolíme proto pro kresbu gotický tvar štítu a hrncovitý helm s jednoduchými šátkovými krydly. Nedopustíme se ale chyby, nakreslíme-li helm i štit

kolčí. Tyto styly se v té době navzájem prolínaly. Důležité však je, abychom kreslili vlastním rukopisem a abychom vyjádřili přesně popis či blason znaku. To uměl vynikajícím způsobem předčasné zeskulý arch. Břetislav Štorm, jehož heraldický rukopis je jedinečný. A jako nekopírujeme Mánesa nebo Alše, tak také nekopírujme Storma, který je pro českou heraldiku něčím podobným Nedosáhl sice zcela té typické českosti, k jaké se nabízejí znaky starých českých rodů, ale jeho dílo je více než záslužné.

V době, kdy se rodily znaky jako houby po dešti, kdy rod t. zv. "vzešel", byla v největší vážnosti šlechetnost a statečnost. Ta více. Je proto tolik znaků s obrněnou postavou, s ramenem držícím nahý meč, se zkříženými meči, s různými druhy štitů obranných, nebo - jak známe z pověstí - s přetřaty koněm pardubických, se třemi červenými pruhy, otiskem to tří zkrvavených prstů na bílé sukni a s mnoha dalšími podobnými znameními. Ve velké oblibě byla, jako vzor statečnosti, silná nebojácná zvířata jako lev, medvěd, týr, bývol, hřebec a kanec. Tato zvířata jsou vždy divokého pohledu, ve vztyčené poloze jsou připravena k boji, mají "rozžavenou" tlamu a vyplazený jazyk. Nevadí jsou-li tlapy s drápy o něco překresleny, znamení má vyplňovat co nejvíce štíť.

Uvedeným zvířatům kreslíme vždy pohlaví a také ocas vždy vzhůru postavený. Ocas protažený mezi nohami může být jen u potvor a méněcenných zvířat. Hlava vlka znamenala statečnost, hlava psa jen ostražitost. Kopyta kreslíme jen koněm, ostatní zvířata mají buď tlapy s drápy, nebo paznehty.

Jak je tomu s pohlavím u ptáků? Česká heraldika to dobrě vyřešila a zná jednohlavou orlici a dvouhlavého orla. Není tomu tak ku př. v Německu, kde naše orlice je rovna slovu Adler = orel a námi zvaný orel je Doppeladler=dvojitý orel. Paní Adlerová neexistuje. Naše označení je velmi moudré a působí obtíž jen při označení "půl orlice". Tu se stává, že kreslíř, snad pro větší srozumitelnost, vytvoří hlavu orlice buď dopředu, nebo dozadu, podle toho ve které půli štítu toto znamení je. Tím ale srozumitelnost prakticky anuluje. Nechci nikomu vnucovat svůj názor, ale půl je půl, a není možná menší či větší půlka, nebo půlek několik. Myslím, že dnešní technika kreslení a dnešní myšlení nemusí přejímat středověké obtíže a těžší chápavost. Je sice pravdou, že ve středověku byli vynikající umělci - malíři karlstejnských i jiných obrazů - ale který z nich navrhoval znak? Jen mistři řemesel.

Vyplazený jazyk, drápy na tlapách a zobák /či heraldicky ústa/ a spáry u ptáků nazýváme zbrojí. Na zlatém štíť se maluje zbroj pravidelně červeně, na červeném, modrém a černém štíť zlatě. Na stříbrném štíť bývá červená i zlatá. Mělo by to být vždy v blasonu. Někdo zařazuje mezi zbroj i

kopyta koní a rohy kozlů, ale je lépe uvádět i tyto případy v popise znaku. Korunka na hlavě lva nebo na hlavě a krku orlice je vždy zlatá a není zbrojí.

Na mnohých obrazech orlice nacházíme obloukovitý pásek zakončený často trojlistem a někdy má na svém středu i drobný křížek. Je to t.zv. perizonium /česky bychom mohli říkat pružina/, které bylo původně čistě technického rázu. Perizoniem byla totiž neštít v pravém slova smyslu přibita podoba orlice, vyříznutá ze tvrdé podložky a polepená perím. Perizonium bývá zlaté i stříbrné a dochovalo se tam, kde pro dobrou viditelnost má svoji funkci – zlaté na černé orlici. Samozřejmě jsou i jiné možnosti.

Při kresbě znaků nemusíme dbát ani zákonu perspektivy, ani poměru velikosti. Na znaku města Soběslavi jsou dvě věže a mezi nimi růže neúměrná k velikosti věží. To je správné. Plocha štítu může být co nejvíce vyplňena, ale co hlavní, růže je znamení a věže jsou také znamení. Obojí má právo na stejnou výraznost.

Znamení na štítě nemají být stínována. Bývala vždy plošná. Prokreslovat je možno perí na křídlech, protože to byla skutečná pera, která byla přilepována na podložku tvaru křídla. Jde-li o křídlo černé, podmalováváme je černošedě, aby kresba jednotlivých per byla viditelná. Černé barvě se vůbec vyhýbáme. Je příliš tvrdá. Stříbrný štít, aby se odrazil od bílého papíru, nehatíráme stříbrem, ale pastelově lehouškou šedí, která působí teple a vytvárá dojem stříbrné plochy.

Některým tvůrcům znaků dob minulých se zdaly štíty nebo části štítů, na kterých nebylo znamení, příliš prázdné a proto je zdeobili ornamentální kresbou, nebo rytím /šlo-li o kov/, které nazýváme damaskováním. Zapamatujme si však, že damaskování není podstatou znaku. Může být, ale nemusí.

Bylo již řečeno, že tento první díl "Rukověti heraldiky" je vlastně rozšířená přednáška. Díky vedení Musea v Jílovém našla se forma, jak ji přiblížit těm, kteří neměli příležitost si ji vyslechnout. Již po druhém pokračování v jílovském bulletinu "Heraldika" dostal jsem několik tak krásných projevů, že jsem přesvědčen, že můj spisek byl správně pojat a že se dobrě zařadí mezi heraldickou literaturu. V úvodní části jsem uvedl několik knih, ze kterých jsem převzal mnohé poučení. To ovšem neznamená, že by nebyly knihy další. V mnohasazkovaném díle Augusta Sedláčka "Hrady, zámky a tvrze království Českého", v Ottově "Naučném slovníku", v časopisech "Rodopisné společnosti" a "Společnosti přátel starožitnosti českých", v "Berních rulích", v "Erbovních knížkách" i jinde najdeme mnoho pramenů, článků i pojednání k bližšímu poznání heraldiky. Z "Erbovní knížky pro rok 1938" je onen šroubovaný blason palatina Pontana z Breitenberku z pera dra Bohumíra Lísky, který mně snad

nezazlí jeho znovuotištění. V mé práci mne pomohlo i moje třicetileté přátelství s výborným heraldikem řed. Josefem Mildem, se kterým jsem často nejen heraldicky diskutoval, ale probíral i jeho knihovnu o 150 heraldických svazcích, dnes pietně spravovaných v filosofském Museu / HKJM /.

Další kniha, ze které jsem mněho získal, je vysoce zajímavé dílo profesora Rudolfa Bačkovského "Rývalá česká šlechta předbělohorská i pobělohorská na svých sídlech v Čechách a na Moravě a ve svých značích". Tato hodně slibující práce byla rozvržena nepochopitelným dělením na několik svazků, z nichž vysel v nakladatelství Jindřicha Bačkovského jen svazek první, a to roku 1948 v počtu 5000 kusů, dnes úplně rozebraných. V tento první svazku rozepisuje se autor o historii třiceti hradů a zámků v Čechách i na Moravě, o jejich držitelích během věků, jakž i o znacích těchto držitelů, které jsou v knize také zobrazeny. Je škoda, že dílo zůstalo nedokončeno. Bylo skutečně reprezentační a nemohlo mu ublížit ani časté opakování některých znaků, resp. několikanásobné využití jednoho štôčku. Žel, prof. Bačkovský zemřel a osud pokračování započatého předsevzetí není znám.

Byl bych rád, kdyby se vém věku nenašplnil brzy osud Štemberk, Mildeův i Bačkovského, abych mohl dokončit nejen druhý díl "Rukověti", ale aby mi bylo dopráno dokončit i další heraldické biblotety, které mám rozpracované.

Dovolte mi, abych se rozloučil s tímto dílem upraveným závěrem knihy mého milovaného, již dvakrát citovaného autora Aloise Jiráska "Filosofské historie": Skonává se první díl "Rukověti heraldikovy", sepsaný pro milou památku starých dob a pro potěšení těch, kteří se heraldika líbí, kterých aby hojně bylo, autor této knížky rád sobě přeje a žádá.

*Vyšlo v r. 1971-1972 jako příloha IV. a V. ročníku časopisu
HERALDIKA, bulletinu pro základní historické vědy. Vydařila
heraldická sekce při MTZZ Jílové u Prahy.*

Cena 9,50 Kčs

OPRAVENKA

— OMLUVENKA

V Rukověti heraldikově na str. 14 u č e r n é barvy chybí svislé šrafování. Doplňte si laskavě (šíře šraf jako u červené).
Omluvte zárověň rozdíly velikosti papíru -část Rukověti (stejně jako část č.l 1972) byla tištěna v jiné tiskárně. Pro pracovní užívání to není na závadu, v případě svázání se vyrovná při oříznutí. Děkujeme!

SDĚLENÍ

Ti, co nezaplatili roč.1972 nebo mají jiné nedostatky, nedostávají s dnešní zásilkou č.l/ročník 1972 v rozsahu 62 stran. Žádáme je, aby bud ročník zaplatili, nebo se řádně odhlásili! Jde asi o 100 čtenářů-tedy jednu desetinu odběratelů, ale nepředstavitelně nám ztěžuje rozesílání čísel, evidenci, rozpočet výdajů roč.1972 atd., Použijte na nedoplatek případně přiložené složenky. Připište co platíte!

-----N e p ř e h l é d n ě t e, ž e -----
v nakladatelství MF vyjdou od Jiřího LOUDY "Znaky čsl. měst".
V nákladu na naše poměry malém, ale každému, kdo si knížku na korespondenčním lístku se svým číslem z obálky objedná, tomu se jí pokusíme zajistit . . .